

**TYÖHÖNVALMENNUSKESKUS SALMITUOTTEEN KUNTOUTTAVA TYÖ-
TOIMINTA ELÄMÄNHALLINNAN TUkena**

**Pitkäaikaistyöttömien kokemuksia kuntouttavan työtoiminnan merkityk-
sestä elämäntalintaan**

Opinnäytetyö

**Päivi Harmaala
Niina Tiitinen**

**Sosiaalialan koulutusohjelma
Palveluohjauksen suuntautumisvaihtoehto**

Hyväksytty ____ . ____ . ____ _____

Koulutusala: Sosiaali- ja terveystieteiden ala	
Koulutusohjelma: Sosiaali- ja terveystieteiden koulutusohjelma	Suuntautumisvaihtoehto: Palveluohjaus
Työntekijä/tekijät: Päivi Harmaala ja Niina Tiitinen	
Työn nimi: Työhönvalmennuskeskus Salmituotteen kuntouttava työtoiminta elämänhallinnan tukena. Pitkäaikais-työttömien kokemuksia kuntouttavan työtoiminnan merkityksestä elämänhallintaan.	
Päiväys: 12.12.2009	Sivumäärä/liitteet: 45/2
Ohjaaja/ohjaajat: Mervi Tikkanen	
Toimeksiantaja: Iisalmen kaupunki, työhönvalmennuskeskus Salmituote	
Tiivistelmä: <p>Opinnäytetyössä tutkittiin työhönvalmennuskeskus Salmituotteen kuntouttavan työtoiminnan merkitystä pitkäaikaistyöttömän elämänhallintaan. Tutkimus oli kvalitatiivinen ja aineisto oli kerätty puoli-strukturoiduilla teemahaastatteluilla. Teoreettinen viitekehys muodostui J.P. Roosin teoriasta ulkoisesta ja sisäisestä elämänhallinnasta, sekä Aaron Antonovskyn elämänhallinnan koherenssiteoriasta. Tutkimuksemme tarkoitus oli saada tietoa pitkäaikaistyöttömien elämänhallinnan vahvistumisesta kuntouttavan työtoiminnan jakson aikana. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda Salmituotteelle tietoa, jonka avulla se voi kehittää kuntouttavaa työtoimintaa.</p> <p>Tutkimustuloksista kävi ilmi, että pitkäaikaistyöttömien sisäinen elämänhallinta oli vahvistunut kuntouttavan työtoiminnan aikana. Se näkyi säännöllisenä vuorokausirytminä ja päihteiden käytön vähenemisenä. Pitkäaikaistyöttömät kokivat myös mielialansa ja itsetuntonsa kohentuneen sekä tarpeellisuuden tunteensa lisääntyneen. Ulkoisessa elämänhallinnassa, kuten taloudellisessa tilanteessa ja yhteiskunnallisessa asemassa, oli tapahtunut pieniä muutoksia. Sosiaaliset verkostot olivat laajentuneet kuntouttavan työtoiminnan aikana.</p> <p>Kuntouttavan työtoiminnan keskeinen tavoite oli tukea työllistymistä. Aineistosta kävi ilmi, että kaikilla kuntoutujilla ei ollut realistisia mahdollisuuksia työllistyä vapaille työmarkkinoille esimerkiksi korkean iän ja monien fyysisten rajoitteiden vuoksi. Tutkimus on tehty, jotta Salmituote voi hyödyntää tutkimustuloksia oman kuntouttavan työtoimintansa kehittämiseen.</p>	
Avainsanat: Pitkäaikaistyötön, kuntoutus, kuntouttava työtoiminta, elämänhallinta	
Luottamuksellisuus:	

Field of study: Social Services, Health and Sports	
Degree Programme: Degree Programme of Social Services	Option: Case management
Author(s): Päivi Harmaala and Niina Tiitinen	
Title of Thesis: Work training centre Salmituote's the Act of rehabilitative work experience as a support for long-term unemployed's management of life. Long-termed unemployed's experiences about the Act of rehabilitative work experience's meaning for their management of life.	
Date: 12.12.2009	Pages/appendices: 45/2
Supervisor(s): Mervi Tikkanen	
Project/Partners: City of Iisalmi, Work training center	
Abstract: <p>In this thesis, it has been researched, what kind of influence the Work training centre Salmituote's Act of rehabilitative work experience has on long-termed unemployed person's management of life. This thesis was a qualitative research. The material was gathered with semi-structured, themed interviews. J.P. Roos' theory of inner and outer management of life, and Aaron Antonovsky's theory of coherence of life, have been used as the theoretical frame. The meaning of this thesis was to bring information about how long-term unemployed's management of life has strengthened during the Act of rehabilitative work experience. The aim of this thesis was to convey information to Salmituote to use in developing the Act of rehabilitative work experience.</p> <p>The research showed that the inner management of long-term unemployed has improved. That has been shown as a regular day-rhythm and decreased use of intoxicants. The long-term unemployed found that their sentiment has begun to look brighter. Their self-esteem has improved and they feel them selves to be more indispensable. In their outer management of life there have been little improvements for an example in their economical and social standing. Their social network has been extending during the Act of rehabilitative work experience.</p> <p>The focal goal of the Act of rehabilitative work experience is to support the employment. The study showed that all interviewees do not have realistic opportunities to be employed to free labor market because of their high age and many physical disabilities. Salmituote can exploit this thesis to develop their Act of rehabilitative work experience.</p>	
Keywords: Long-termed unemployment, rehabilitation, the Act of rehabilitative work experience, management of life	
Confidentiality:	

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	6
2 PITKÄAIKAISTYÖTTÖMYYS JA YHTEISKUNNAN TOIMENPITEET	8
2.1 Työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys ilmiönä	8
2.2 Työttömyyden seuraukset ja yhteiskunnan työpoliittiset toimenpiteet	9
3 KUNTOUTTAVALLA TYÖTOIMINNALLA PAREMPAAN ELÄMÄNHALLINTAAN	12
3.1 Elämänhallinta.....	12
3.3 Salmituote kuntouttavan työtoiminnan tarjoajana.....	19
4 TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	20
4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävät	20
4.2 Tutkimusmenetelmän valinta ja kohdejoukon kuvaus	20
4.3 Tutkimusaineiston keruu ja analysointi	21
5 TUTKIMUSTULOKSET JA TULOSTEN TARKASTELU.....	25
5.1 Pitkäaikaistyöttömien kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta.....	25
5.2 Arjen sujumisessa pieniä muutoksia.....	28
5.3 Kuntouttava työtoiminta tukee arjessa jaksamista	30
5.4 Tutkimustulosten tarkastelu	32
6 POHDINTAA TUTKIMUKSESTA.....	35
6.1 Kuntouttavan työtoiminnan vahvuudet ja kehittämishaasteet.....	35
6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	37
6.3 Jatkotutkimusehdotukset.....	39
6.4 Opinnäytetyön merkitys sosionomin (AMK) ammattiosaamiselle	39
LÄHTEET	41
LIITTEET	44
Liite 1 Teemahaastattelurunko	
Liite 2 Tutkimuslupa	

1 JOHDANTO

Työ on ihmiselle toimeentulon lähteen lisäksi keskeinen väline itsensä toteuttamiseen. Se on myös tärkeä sosiaalisten suhteiden väylä. Esimerkiksi koulutuksen puute, korkea ikä, heikko terveys sekä päihde- tai mielenterveysongelmat ovat syitä työttömyyteen. Suomen 1990-luvun alun laman myötä työpaikat vähenivät ja joitakin aloja poistui kokonaan, jonka vuoksi väestön työttömyysprosentti kasvoi. Tällöin työkeskusten ja työpajojen rooli muuttui tekemisen järjestäjistä hätäaputyöllistäjäksi. Työkeskusten uusina haasteina 2000-luvulla on purkaa eri ikäryhmien kouluttautumis- ja työllistymisesteitä sekä hallita työttömyyttä. (Hassinen 2003, 16.)

Nykyään yhä harvempi ihminen tekee samaa työtä koko työikänsä ajan. Eläkeiän nostaminen ja työelämän vaatimusten kasvu ovat aiheuttaneet ihmisten toimintakyvyn heikentymistä työuran aikana. Tällöin tulee kyseeseen työkyvyn uudelleen arviointi, kuntoutus ja mahdollisesti uudelleen kouluttautuminen. Nykyaikana on paineita löytää uusia keinoja työllistää ihmisiä. Työhallinnon asiakkaille on kehitetty erilaisia keinoja, esimerkiksi työkokeilu, työharjoittelu, työkuntoutus ja kuntouttava työtoiminta, jotta ihmiset eivät putoaisi työelämästä pois. (Saarivainio 2008.)

Niin aiemmat kuin tämänkin hetkiset työelämän lomautukset ja irtisanomiset ovat aiheuttaneet kasvavaa työttömyyttä. Monet ihmiset työllistyvät uudelleen pysyvästi tai pätkätöihin, mutta monet jäävät pitkäksi aikaa vaille työtä. Työttömyys aiheuttaa köyhyyttä ja tuloerojen kasvamista yhteiskunnassamme. Se heikentää ihmisten hyvinvointia ja muun muassa kansantalouden vaurautta. Työttömyyden pitkittyessä ihmisen ongelmat yleensä alkavat kasaantua, moniongelmaisuus ja huono-osaisuus puolestaan heikentävät mahdollisuuksia palata työhön. (Kantola & Kautto 2002, 68–69, 72.)

Pitkään tai toistuvasti työttömänä olleet ihmiset saattavat menettää kosketuksen normaaliin työelämään, ja vaarana on, että he syrjäytyvät työmarkkinoilta. Moniongelmaisuuden ja työmarkkinoilta syrjäytymisen takia yhteiskunnassamme on niin sanottuja vaikeasti työllistettäviä ihmisiä. Vaikeasti työllistettävien ihmisten joukossa on useita erilaisia työttömien ryhmiä, joiden työllistymiseen eivät tavanomaiset työhal-

linnontoimet riitä. Tällaisia ryhmiä ovat iäkkäät pitkäaikaistyöttömät, vajaakuntoiset, kouluttamattomat, työkokemusta vailla olevat nuoret sekä maahanmuuttajat. Vaikeasti työllistyvien joukossa on ihmisiä joilla ei syystä tai toisesta ole lainkaan mahdollisuuksia työllistyä normaaliin työelämään. (Kantola & Kautto 2002, 70–72.)

Tämän opinnäytetyön tilaaja on Iisalmen kaupungin omistama työhönvalmennuskeskus Salmituote, joka työllistää vajaakuntoisia ja vaikeasti työllistettäviä ihmisiä. Salmituotteella on tarve saada tutkimustietoa kuntouttavasta työtoiminnasta, jotta se voi kehittää toimintaansa. Iisalmessa pyritään selkeyttämään ja tehostamaan tukityöllistymisen järjestelmää, johon kuntouttava työtoiminta kuuluu. Kuntouttava työtoiminta työllistämisen tukitoimena kiinnostaa meitä aiheena ja haluamme tehdä työelämäläh- töisen opinnäytetyön.

Tutkimuksemme tarkoituksena on selvittää kuntouttavan työtoiminnan merkitystä pitkäaikaistyöttömien elämänhallintaan heidän itsensä kokemana. Kohdennamme tutkimuksemme Iisalmen pitkäaikaistyöttömiin, jotka ovat Salmituotteella kuntouttavassa työtoiminnassa. Lähestymme aihetta kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimusmenetelmällä. Aineisto koostuu teemahaastatteluilla kerätystä aineistosta sekä valmiista kirjallisista lähteistä. Teoreettisena viitekehyksenä käytämme J.P. Roosin ja Aaron Antonovskyn teorioita elämänhallinnasta. Tutkimuksemme antaa tietoa, jota Salmituote voi hyödyntää kuntouttavan työtoiminnan kehittämiseen ja tehostamiseen.

2 PITKÄAIKAISTYÖTTÖMYYS JA YHTEISKUNNAN TOIMENPITEET

2.1 Työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys ilmiöinä

Työttömyysprosentti kasvoi maassamme 1990-luvun alun laman seurauksena. Laman jälkeen työttömyys on vähentynyt, mutta samalla on muodostunut pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömiä. Heille työllistyminen on entistä vaikeampaa. Rakennetyöttömyys ja korkea työttömyysprosentti ovat haasteita yhteiskuntamme päättäjille. Tällä hetkellä Suomessa vallitseva talouskriisi lisää työttömyyttä, joka aiheuttaa kunnille paineita ottaa vastuuta työmarkkinoiden ulkopuolelle jäävistä. Valitsimme pitkäaikaistyöttömän käsitteeksemme, koska kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään ainoastaan pitkäaikaistyöttömille.

Tilapäinen ja lyhytkestoinen työttömyys on tavallinen ilmiö työmarkkinoilla. Syynä työttömyyteen voi olla esimerkiksi työpaikan vaihtaminen, jolloin kahden työpaikan väliin jää lyhyt työttömyysjakso. Muuttaminen paikkakunnalta toiselle voi aiheuttaa lyhyen työttömyysjakson jos uudelta paikkakunnalta ei heti löydy työtä. Työttömien osuus koko väestöstä on korkeimmillaan laman aikana, mutta työttömyyttä esiintyy aina jonkin verran yhteiskunnan taloustilanteesta riippumatta. (Mustonen 1998, 1–2, 7–8.)

Laki julkisesta työvoimapalvelusta määrittää pitkäaikaistyöttömäksi henkilön, joka on ollut yhtäjaksoisesti 12 kuukautta työttömänä työnhakijana. Lisäksi pitkäaikaistyöttömäksi voidaan määritellä työtön työnhakija, jolla on ollut useampia työttömyysjaksoja, joiden kesto on yhteensä 12 kuukautta. (Laki julkisesta työvoimapalvelusta 7§.) Yli vuoden työttöminä olleiden työnhakijoiden ammattitaito voi vanhentua ja heikentyä, joka hankaloittaa työn saantia. Näin pitkäaikaistyöttömyys aiheuttaa yhä pidempiä työttömyyden kausia. (Mustonen 1998, 1–2, 7–8.) Laissa kuntouttavasta työtoiminnasta pitkäaikaistyöttömällä tarkoitetaan alle 25-vuotiasta työtöntä työnhakijaa, jolle on maksettu työttömyyskorvausta 180 päivää tai jolla ei ole tutkintoa ja hän on saanut toimeentulotukea 3 kuukauden ajalta. Myös 25 vuotta täyttänyt työtön työnhakija määritellään pitkäaikaistyöttömäksi, jos hän on saanut

työttömyyden takia vähintään 500 päivältä työmarkkinatukea. (Lindqvist 2001, 15–16.)

2.2 Työttömyyden seuraukset ja yhteiskunnan työpoliittiset toimenpiteet

Työttömyys on yhteiskunnan näkökulmasta ongelmallista. Se on yhteiskunnalle kallista, sillä se estää yhteiskunnan kehitystä ja taloudellista kasvua. Pitkäaikaistyöttömät ovat menettäneet ansiosidonnaisen työttömyysturvan, mutta he saavat tarveharkintaisista työmarkkinatukea ja usein myös toimeentulotukea. Lisääntyneen psyykkisen pahoinvoinnin vuoksi he käyttävät usein sosiaali- ja terveystalvveluita, kuten mielenterveyspalveluita, valtaväestöä enemmän. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21; Keskeiset lähtökohdat ja haasteet 2001; Saarivainio 2008.)

Työ, asuminen ja vapaa-aika ovat kolme peruspilaria, jotka tekevät ihmisen elämästä turvallisen ja mielekkään. Useimmat ihmiset haluavat elää turvallista arkielämää työn ja vapaa-ajan vuorotellessa sekä olla osallisia yhteiskuntaan ja ympäröivään maailmaan. Tämän perusteella ihmisen elämä voidaan jaotella kolmeen osa-alueeseen – itsestään huolehtimiseen, vapaa-aikaan ja työhön. Jos jokin elämän osa-alueista puuttuu, kuten työ, voi ihminen kokea elämänsä vajaaksi. (Ala-Kauhaluoma, Keskitalo, Lindqvist & Parpo 2004, 21; Suni 2003, 6–7.)

Työttömäksi jääminen on ihmiselle suuri muutos ja stressitekijä. Taloudellisen tilanteen romahtaminen, huoli ammattitaidon säilymisestä, työpaikalla olevien sosiaalisten suhteiden loppuminen ja huoli tulevasta työnsaannista ovat asioita, jotka vaikuttavat ihmisen toimintakykyyn, itsetuntoon ja psyykkiseen hyvinvointiin. (Vesalainen & Vuori 1996, 3–5.) Epävarmuutta aiheuttaa tiedon puuttuminen siitä, kuinka kauan heikko taloudellinen tilanne kestää. Tämän vuoksi elämän ennustamisen, suunnittelun ja kontrollin mahdollisuudet heikkenevät. Pitkäaikainen työttömyys aiheuttaa turvattomuuden- levottomuuden- ja turhautuneisuuden tunteita. (Vuori & Tervahartiala 1995, 1–2.) Nämä asiat ja työn menettämisestä aiheutunut stressi uhkaa ihmisen toimintakykyä ja heikentää elämäntalvvelinnan tunnetta. (Vesalainen & Vuori 1996, 3–5.)

Yhteiskunnassamme työttömille on kehitetty erilaisia tukitoimia. Työttömyyden pitkittyminen yhdessä taloudellisen ahdingon kanssa aiheuttaa pahoinvointia, syrjäytymistä ja köyhyyttä. Työllistymisen edistäminen ja siihen liittyvät elämänhallintaa ja aktiivista osallistumista lisäävät tukitoimet ovat syrjäytymisen katkaisussa keskeisiä keinoja. Vaikka tukitoimilla työtön ei työllistyisikään avoimille työmarkkinoille, niiden avulla omien taitojen löytyminen, sosiaalisten suhteiden rikastuminen sekä päihteidenkäytön väheneminen parantavat ihmisten elämänlaatua. Tätä kautta tukitoimet tuovat yhteiskunnalle säästöjä. (Keskeiset lähtökohdat ja haasteet 2001.)

Työnhakijoita on ryhdytty aktivoimaan 1990-luvun laman jälkeen. Työnhakijoiden velvollisuuksia on lisätty, lisäksi työttömyysturvan ja toimeentulotuen saantiehtoja on tiukennettu. Näillä toimenpiteillä on pyritty lisäämään työttömien aktiivisuutta työhaussa. Työhallinto edellyttää asiakkailta halukkuutta oman työmarkkinatilanteensa selvittämiseen ja parantamiseen. Vaikeasti työllistettävien työnhakijoiden tarpeita vastaamaan on kehitetty työ- ja elinkeinotoimiston lisäksi työvoiman palvelukeskuksia (TYP). Työvoima- ja sosiaalipoliittisten uudistusten aktivoivaa linjaa on jatkettu kehittämällä erilaisia konkreettisia palveluita työelämään sijoittumiselle, kuten työpa-jatoiminta, ammatillinen kuntoutus, työharjoittelu, työkokeilu ja oppisopimuskoulutus. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta tuli voimaan 1.9.2009, se tukee aktivoivaa työvoima- ja sosiaalipoliittikkaa. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 21; Keskeiset lähtökohdat ja haasteet 2001; Saarivainio 2008.)

Jos pitkäaikaistyöttömän kriteerit täyttyvät, asiakkaalle tehdään työ- ja elinkeinotoimistossa joko työnhakusuunnitelma tai työnhakuhaastattelu. Kun asiakas on ohjattu TYP:een, hänelle tehdään aktivointisuunnitelma lain kuntouttavasta työtoiminnasta mukaisesti. Kaikissa kunnissa ei ole saatavissa TYP:n palveluita, jolloin aktivointisuunnitelma laaditaan työ- ja elinkeinotoimistossa. Aktivointisuunnitelma tulee laatia alle 25-vuotiaalle työttömälle työnhakijalle, jolle on tehty työnhakusuunnitelma. Tämän lisäksi työttömän työnhakijan on tullut saada työmarkkinatukea 180 päivän ajan viimeisen 12 kuukauden aikana. Vaihtoehtoisesti työttömän työnhakijan kanssa laaditun työnhakusuunnitelman lisäksi työttömän on tullut saada 500 päivän työttömyysrahakauden jälkeen työttömyyden perusteella työmarkkinatukea tai hänen toimeentulonsa on viimeisen neljän kuukauden aikana

ollut työttömyyden perusteella myönnetty toimeentulotuki. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001 3§.)

Yli 25-vuotiaalle aktivointisuunnitelma tulee laatia työnhakusuunnitelman tekemisen jälkeen, mikäli työtön työnhakija on saanut työmarkkinatukea vähintään 500 päivän ajan ja on siihen edelleen oikeutettu. Lisäksi työtömälle työnhakijalle tulee laatia aktivointisuunnitelma, jos hän on saanut työttömyyspäivärahaa 500 päivää ja/tai hänen oikeutensa lisäpäiviin on loppunut tai jos hän on saanut työttömyyden perusteella työmarkkinatukea vähintään 180 päivän ajalta ja on edlleen oikeutettu siihen tai hänen pääasiallinen toimeentulonsa on ollut työttömyyden perusteella myönnetty toimeentulotuki viimeisen 12 kuukauden ajan. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001 3§.)

Aktivointisuunnitelma laaditaan yhdessä pitkäaikaistyöttömän, kunnan sosiaalitoimen ja työvoimatoimiston edustajien kanssa. Suunnitelma tulee laatia siten, että se tukee työllistymisedellytysten ja elämänhallinnan parantumista. Aktivointisuunnitelman laatimisen tavoitteena on selvittää työllistymisen esteet ja työllistämisen edistämiseksi tarvittavat toimenpiteet, sekä löytää pitkään työttömänä olleelle henkilölle polku työelämään. Aktivointisuunnitelmaan voidaan sisällyttää työllistymistä edistäviä työvoimatoimiston palveluja, erilaisia sosiaali- ja terveyspalveluita, koulutus- ja kuntoutuspalveluja sekä kuntouttavaa työtoimintaa. Asiakas voidaan ohjata kuntouttavaan työtoimintaan mikäli se on sisällytetty aktivointisuunnitelmaan. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001 2§; Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 5§; Lindqvist 2001, 13–16; Iskanius 2008; Kyllönen 2008.)

3 KUNTOUTTAVALLA TYÖTOIMINNALLA PAREMPAAN ELÄMÄNHALLINTAAN

3.1 Elämönhallinta

Elämönhallinta on yksi keskeinen käsite tutkimuksessamme koska Laki kuntouttavasta työtoiminnasta määrää työvoimatoimiston ja kunnan laatimaan aktivointisuunnitelman pitkäaikaistyöttömän elämönhallinnan parantamiseksi. Elämönhallinta ei ole käsitteenä yksiselitteinen, se on jokaisella ihmisellä subjektiivinen kokemus (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2§; Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2006, 56). Elämönhallintaa ovat tutkineet monet tutkijat. Teorioita tutkiessamme huomasimme niissä olevan paljon yhteneväisyyksiä. Valitsimme tutkimuksemme teoreettiseksi viitekehikseksi J.P. Roosin ja Aaron Antonovskyn teorialaumat elämönhallinnasta. J.P. Roos on tutkinut elämönhallintaa laajasti, joten teoria on mielestämme monipuolinen ja sopii hyvin kuntouttavan työtoiminnan tutkimiseen. Hänen teoriassa on myös paljon samankaltaisuuksia Aaron Antonovskyn koherenssiteorian kanssa. Mielestämme oli perusteltua käyttää kumpaakin teoriaa, koska ne tukevat toisiaan. Olemme käyttäneet Aaron Antonovskyn teoriaa J.P. Roosin teorian tukena, joten Antonovskyn koherenssiteoria on vähäisemmässä osassa tutkimuksessamme.

Aaron Antonovsky on käyttänyt elämönhallinnasta käsitettä koherenssi (sense of coherence), joka tarkoittaa elämäneheyden tunnetta. Sillä tarkoitetaan ihmisen luottamusta siihen, että elämä on riittävän jäsentynyttä, ennustettavaa ja selitettävää. Ihmisellä tulee olla luottamus siihen, että hänellä on käytössään riittävästi voimavaroja elämän erilaisiin vaatimuksiin vastaamiseksi ja nämä vaatimukset ovat vaivan arvoisia haasteita. (Antonovsky 1979, 123.)

Koherenssin tunne perustuu ihmisen tunteeseen, että hänen elämänsä on riittävässä määrin ymmärrettävää, mielekästä ja hallittavaa. Ymmärrettävyyden kokemuksella tarkoitetaan sitä, että ihminen voi tuntea jollakin tavalla ymmärtävänsä itseään, ympäristöään ja elämäänsä. Itsetuntemus eli itsensä, voimavarojensa ja rajojensa tunteminen lisää myös oman elämän ymmärrettävyyttä. Elämän ymmärrettävyyteen kuuluu

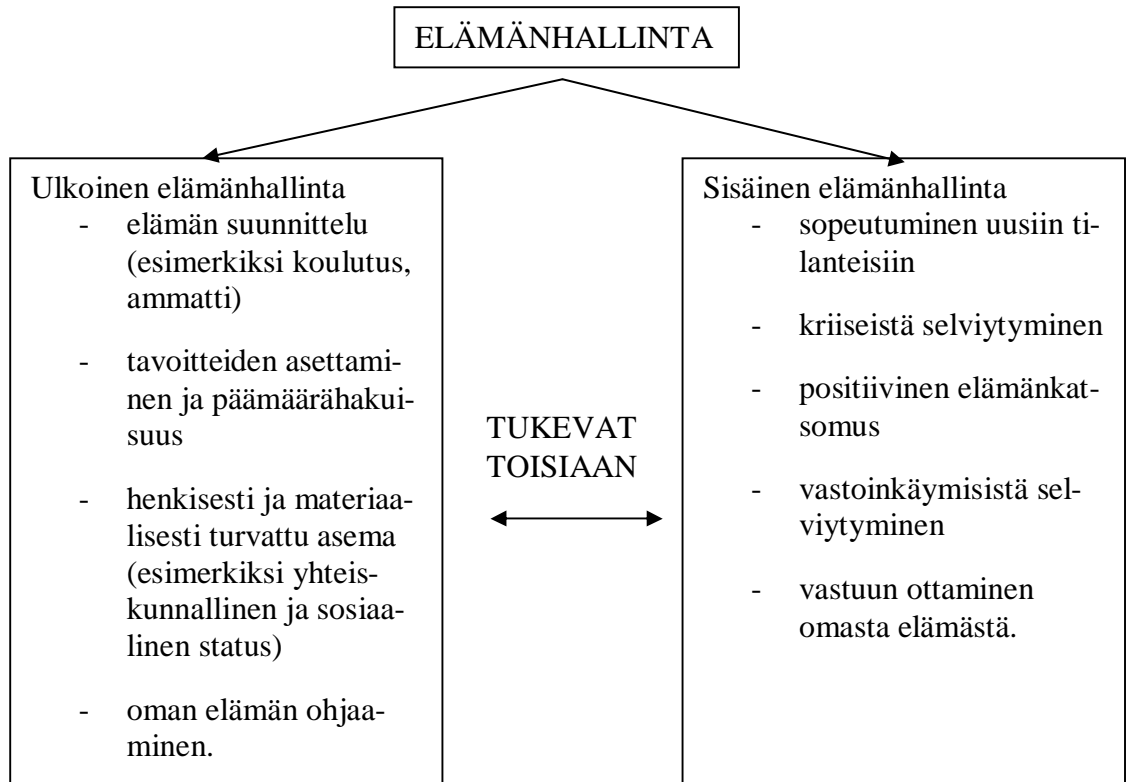
tapahtumien selkeys, ennustettavuus ja johdonmukaisuus. (Antonovsky 1979, 123, 125–127.)

Mielekkyyden kokemuksessa on kyse siitä, että ihminen tuntee työnsä ja elämänsä mielekkääksi. Mielekkyys on yhteydessä ihmisen arvomaailmaan ja rooleihin. Mielekkyyden kokemus muodostuu siitä, että hän kokee elämäntapahtumansa merkityksellisiksi ja hänellä on positiivinen elämäntavotus. Positiivinen elämäntavotus näkyy siten, että ihminen kokee elämän asettamat vaatimukset haasteina, joihin kannattaa sitoutua ja käyttää resursseja. Näin ollen hän tuntee elämänsä mielekkääksi. (Antonovsky 1979, 123, 125–126.)

Hallittavuuden kokemuksella tarkoitetaan sitä, että ihminen tuntee ainakin jossain määrin voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä ja sen kulkuun. Hallittavuuden kokemukseen vaikuttaa ihmisen kokemus omien voimavarojensa riittävydestä elämän vaatimuksiin. Toimintakyky ja riippumattomuus muiden avusta arkiselviytymisessä vahvistavat hallinnan tunnetta. (Antonovsky 1979, 123–124, 127–128.)

Koherenssi kehittyy pääasiassa lapsuuden ja nuoruuden kokemuksista. Aikuisenakin sen kokemisessa voi tapahtua muutoksia. Ymmärrettävyys, hallittavuus ja mielekkyys eivät yleensä ulotu koko ihmisen elinpiiriin. Vahvan koherenssin tunteen merkki on, että ihminen pyrkii laajemmin ymmärtämään, hallitsemaan ja tuntemaan mielekkääksi elämää. Koherenssin tunne on subjektiivinen kokemus. Jokaisella ihmisellä on oma, hänelle riittävä, koherenssin tunne. (Antonovsky 1979, 123–125.)

J.P. Roos puhuu elämäntavotuksen yhteydessä ulkoisesta ja sisäisestä elämäntavotuksesta. Vaikka sekä sisäinen että ulkoinen elämäntavotus olisi heikkoa, on mahdollista pitää yllä elämäntavotuksen imagoa eli kulisseeja. Joillekin ihmisille on tärkeämpää, että niin sanottu julkisivu näyttää hyvältä vaikka sisäinen ja ulkoinen elämäntavotus olisi huonossa kunnossa. Elämäntavotuksen puuttuminen leimaa ihmisen koko elämää. (Roos 1988, 206–208; Roos 1985, 41–42.) Seuraavassa kuviossa havainnollistamme ulkoisen ja sisäisen elämäntavotuksen alueita J.P. Roosin teorian mukaan.

KUVIO 1. Elämänhallinnan osa-alueet J.P. Roosin teorian mukaan

Ulkoisella elämänhallinnalla tarkoitetaan ihmisen kokemusta henkisestä ja materiaalisesti turvatusta asemasta. Ulkoinen elämänhallinta näkyy selvemmin kuin ihmisen sisäinen elämänhallinta. Ihmisellä voi olla esimerkiksi perhe, ammatti ja tietty asema yhteiskunnassa. Ulkoisella elämänhallinnalla tarkoitetaan sitä, että ihminen pystyy ohjailemaan elämäänsä ilman kovin monien hänestä riippumattomien tekijöiden vaikutusta. Vaikuttaviin tekijöihin ei kuitenkaan lasketa sellaisia yhteiskunnallisia ja biologisia tekijöitä, jotka vaikuttavat kaikkien ihmisten elämään, kuten onko syntynyt mieheksi vai naiseksi tai maa, jossa elää. Ihmisen tulisi kuitenkin pystyä ohjailemaan elämäänsä sukupuolen, sukupolven, koulutuksen ja ammatin sekä sosiaalisen statuksen avulla. Hän voi esimerkiksi suunnitella tulevaisuuttaan ja pyrkiä kouluttautumaan tietylle alalle tietyssä aikataulussa sekä hakeutua aktiivisesti haluamaansa työhön. (Roos 1985, 41–42; Roos 1988, 206–208; Ruth 1998, 320.)

Jos ulkoinen elämänhallinta on heikko ja ihminen kokee olevansa niin sanottuna ajoapuuna, hän voi tuntea epäonnistuneensa ihmisenä. Kaikkea ei kuitenkaan elämässä voi suunnitella. On realistista ajatella, että elämässä tulee eteen itsestä johtumattomia

vastoinikäymisiä ja kriisejä. Tällöin tarvitaan sisäistä elämönhallintaa niistä selviytymiseen. (Roos 1985, 41–42; Roos 1988, 206–208; Ruth 1998, 320.)

Sisäisellä elämönhallinnalla tarkoitetaan ihmisen joustavaa kykyä sopeutua uusiin tilanteisiin. Hyvällä sisäisellä elämönhallinnalla ihminen selviytyy kriiseistä, oppii niistä ja kehittää uusia strategioita niistä selviytymiseen. Hänen maailmankatsomuksena säilyy positiivisena vastoinkäymisistä huolimatta. Sisäinen elämönhallinta ei kuitenkaan tarkoita alistumista tai antautumista. Se alkaa kehittyä jo lapsuudessa ja jatkaa vähitellen kehittymistä läpi elämän. Sisäinen elämönhallinta on aina subjektiivinen kokemus, koska ulkopuolisen katsojan mielestä se voi olla heikkoa, mutta ihminen itse tuntee sen hyväksi. Ihminen voi tuntea hallitsevansa elämäänsä vaikka ulkoinen elämä olisikin vaikeasti hallittavissa. Vahvalla sisäisellä elämönhallinnalla kriisitilanteissakin jaksaa ylläpitää ja parantaa ulkoista elämönhallintaa eli pyrkii päämääriinsä elämässä. Sisäistä elämönhallintaa voi oppia elämän haastavissa tilanteissa. (Ruth 1998, 320–321; Roos 1985, 41–42.)

3.2 Kuntouttava työtoiminta kuntoutuksen menetelmänä

Kuntoutus on tavoitteellista toimintaa, jossa joko palautetaan ennalleen, kohennetaan tai estetään ennakoitavissa oleva heikkeneminen, jotta saavutettaisiin paras mahdollinen toiminta- tai työkyky. Työkyky voi heikentyä esimerkiksi vamman tai mielenterveysongelman vuoksi, jolloin tarvitaan kuntoutusta. (Kähäri-Wiik, Niemi & Rantanen 2007, 3; Rissanen & Järvisalo 2001, 428–429.) Kuntoutuja on aktiivinen toimija, joka tekee itseään koskevat päätökset. Hän toimii oman kuntoutuksensa subjektina eli päähenkilönä. Kuntoutuksen lähtökohtana on aina kuntoutujan oma elämäntilanne – hänen merkityksensä, tarpeensa, roolinsa, voimavaransa ja identiteettinsä. Yleisenä päämääränä kuntoutuksessa on löytää paras mahdollinen tasapaino kuntoutujan omien fyysisten ja psykososiaalisten toimintaedellytysten ja toimintatarpeiden sekä hänen toimintaympäristönsä välillä. Tähän pyritään kuntoutujan toimintakyvyn, hyvinvoinnin ja elämönhallinnan edistämällä sekä ympäristöön vaikuttamalla. (Kettunen ym. 2006, 10–11, 19.)

Psyykkisen ja sosiaalisen kuntoutuksen yleistavoitteena on auttaa kuntoutujaa ylläpitämään elämönhallintaansa tilanteissa, joissa hänen mahdollisuutensa sosiaaliseen

selviytymiseen ja osallisuuteen ovat toimintakyvyn alentumisen vuoksi heikentyneet. Sen tehtävänä on vahvistaa kuntoutujan omatoimisuutta ja itsenäistä arkielämästä suoriutumista sekä elämänhallinnan ja työkyvyn edistämistä niin, että kuntoutuja voi olla tyytyväisempi elämänsä laatuun. Kuntoutusasiakas saa usein palveluja useasta eri organisaatiosta, esimerkiksi sosiaalitoimesta ja työvoimahallinnosta. Kuntoutujaa tuetaan, ohjataan ja hänelle luodaan mahdollisuuksia omatoimisuuden ja elämänhallinnan vahvistamiselle. (Kettunen ym. 2006, 10–11, 19).

Kuntouttava työtoiminta on työvoimahallinnon järjestämää kuntoutusta. Sen tarkoituksena ja tavoitteena on parantaa pitkäaikaistyöttömän työllistymismahdollisuuksia ja elämänhallintaa. Jos työ- ja elinkeinotoimisto arvioi, ettei työttömälle työnhakijalle voida viimeistään kolmen kuukauden kuluessa tarjota työtä tai työllistymistä edistäviä toimenpiteitä, tulee kuntouttava työtoiminta sisällyttää aktivointisuunnitelmaan. Kuntouttava työtoiminta on yleensä työ- ja elinkeinotoimiston viimeinen toimenpide varsinaiseen työsuhteeseen, koulutukseen tai muuhun toimenpiteeseen nähden. (Lindqvist 2001, 13–15.)

Kuntouttava työtoiminta on ensisijaisesti kuntoutusta ja toissijaisesti työtä, joten työtoiminta ei tapahdu työsuhteessa eikä sillä saa korvata virka- tai työsuhteessa tehtävää työtä. Kuntouttavan työtoiminnan jakso voi kestää 3 – 24 kk kerrallaan siten, että sitä voi olla 230 päivää 12 kuukauden aikana. Osallistumispäiviä voi viikossa olla 1–5 ja tunteja 4–8 päivässä. (Lindqvist 13–15.)

Toiminta sovitetaan jokaisen henkilön työ- ja toimintakyvyn mukaisesti ja osaamista vastaavaksi niiden mahdollisuuksien rajoissa, joita sijoituspaikka voi tarjota. Työtoiminta on avustavaa työtä henkilön omien voimavarojen ja tavoitteiden mukaisesti. Työtoiminnan tulee olla riittävän vaativaa, jotta se edistää henkilön työmarkkinoille sijoittumista sekä vahvistaa henkilön elämänhallintakeinoja. Toinen kuntouttavan työtoiminnan tavoite on parantaa toimintaan osallistuvan asiakkaan elämänhallintakykyä ja elämänlaatua. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 13§; Kuntouttava työtoiminta 2007; Lindqvist 2001, 13.)

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta, työvoimapalvelulaki, toimeentulotuesta annettu laki ja eräät niihin liittyvät lait muodostavat kokonaisuuden, jolla estetään nykyistä

tehokkaammin pitkäaikaistyöttömyyden aiheuttamaa syrjäytymistä. Näin parannetaan pitkäaikaistyöttömien mahdollisuutta palata työelämään. Kuntouttava työtoiminta voi luoda väylän työelämään, auttaa toimintakyvyn palauttamisessa tai jäljellä olevan toimintakyvyn ylläpitämisessä. Kuntouttavan työtoiminnan tavoite on estää pitkään jatkuvan työttömyyden kielteiset vaikutukset asiakkaan toimintakykyyn. (Lindqvist 2001, 13.)

Kunnat ovat velvollisia järjestämään kuntouttavaa työtoimintaa pitkäaikaistyöttömille. Laki velvoittaa kunnat ja työvoimatoimistot järjestämään yhteistyössä kullekin asiakkaalle sopivan palvelukokonaisuuden. Kuntouttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain 17 §:n mukainen sosiaalipalvelu. (Lindqvist 2001,13.) Se sijoittuu useimmiten kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon toimipaikkoihin. Myös tekninen toimi ja työpajat toimivat kuntouttavan työtoiminnan järjestämispaikkoina. Työtehtävät ovat lähes yksinomaan luonteeltaan suorittavia, työtehtävät liittyvät yleisemmin hoiva- ja teknisen alan avustaviin työtehtäviin. Myös erilaiset ympäristö- ja ulkotyöt ovat suosittuja. Kuntouttavan työtoiminnan järjestämistavasta riippumatta kunnan tulee vastata siitä, että toiminta järjestetään lain mukaisesti ja aktivointisuunnitelmassa määritellyllä tavalla. Kuntouttavaa työtoimintaa ei saa hankkia yritykseltä. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 6§; Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 141; Kuntouttava työtoiminta; Lindqvist 2001, 46–47.)

Stakes on tehnyt vuonna 2002 tutkimuksen kuntouttavan työtoiminnan lain toteutumisesta eri kunnissa. Tutkimuksesta on laadittu selvitys eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle. Aineistosta on noussut esille kehittämisen tarvetta yhteistyön kehittämisessä, käytänteiden laatimisessa sekä tiedon saamisessa ja keräämisessä. Tutkimuksen mukaan kuntouttava työtoiminta on hyvä väline asiakkaiden elämänhallinnan parantamiseksi. Kuntouttavan työtoiminnan toimenpiteet parantavat viranomais-ten välistä yhteistyötä ja antavat uusia toimintamahdollisuuksia asiakastyötä tekeville. (Ala-Kauhaluoma 2004, 35–42; Hassinen 2003, 25.)

Tutkimuksessa tuotiin esiin myös kuntouttavan työtoiminnan ongelmakohtia. Ongelmia kuntouttavan työtoiminnan toteutukselle ovat kuntien voimavarojen, oheispalvelujen ja toimijoiden yhteistyön puute. Puutteita on myös asiakastiedoissa sekä työtoimintapaikkoja ja työvalmentajia on liian vähän. Ennen kuntouttavaa työtoimintaa teh-

tävät selvitykset eivät ole riittävän syvällisiä. Lisäksi tutkimuksessa oli havaittu, että kuntoutujilla ei ole riittävästi motivaatiota. (Ala-Kauhaluoma 2004, 50; Hassinen 2003, 26–29.)

Oheispalveluiden puute näkyy kunnissa muun muassa mielenterveys ja päihdepalveluiden vähäisenä saatavuutena. Heikot oheispalvelut hidastavat kuntoutumista esimerkiksi mielenterveys- tai päihdeongelmasta ja sitä kautta pitkittävät asiakkaan kuntouttavan työtoiminnan tarvetta. Myös asiakastiedot ovat osittain puutteellisia ja siksi kohderyhmän valinta on epäselvää. Toimijoiden yhteistyössä on ollut katkoksia muun muassa terveydenhuollon osalta. Tämä aiheuttaa ongelmia aktivointisuunnitelmia tehtäessä, koska tiedossa tulisi olla työkykyä rajoittavat fyysiset tekijät. Osalla ei ole kuntoutumisen tarvetta vaan työttömyyden syynä on yksinkertaisesti alueellinen työttömyys tai opiskelupaikan hakeminen. (Ala-Kauhaluoma 2004, 56–57; Hassinen 2003, 26–29.)

Kuntouttavan työtoiminnan paikkoja ei ole riittävästi. Tutkimuksen mukaan yksityissektorin rajautuminen pois työtoimintapaikoista hidastuttaa asiakkaiden sijoittumista kuntouttavaan työtoimintaan. Julkisella ja kolmannella sektorilla on vähäiset resurssit palkata työtön kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen normaaliin työsuhteeseen. Osa kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista on niin vajaakuntoisia, että kaikki työtoimintapaikat eivät sovellu heille. Myös päteviä ohjaajia tarvitaan lisää. (Ala-Kauhaluoma 2004, 53; Hassinen 2003, 26–29.)

Syvällinen selvitys on ollut vaillinaista, koska vaikeita ja arkoja asioita ei aina haluta kirjata aktivointisuunnitelmiin. Tästä syystä ongelmat saattavat haitata kuntoutumista työtoiminnan jaksolla. Aktivointisuunnitelmien tulisi olla selkeitä ja ne tulisi laatia totuudenmukaisesti, jotta asiakas saisi työtoiminnasta tarvitsemansa hyödyn. Lisäksi asiakkaalle pitäisi laatia aktivointisuunnitelman yhteydessä hänen kuntoaan ja elämäntilannettaan tukevat realistiset tavoitteet. (Ala-Kauhaluoma 2004, 45–46; Hassinen 2003, 26–29.) Alle 25-vuotiailla nuorilla työttömillä työnhakijoilla on velvollisuus osallistua kuntouttavaan työtoimintaan. Velvoite saattaa heikentää heidän motivaatiotaan kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisessa. Tämän vuoksi työtoiminta ei kehitä heidän työmoraaliaan eikä edistä heidän työllistymistään. (Hassinen 2003, 26–29.)

3.3 Salmituote kuntouttavan työtoiminnan tarjoajana

Salmituote on Iisalmen kaupungin omistama työhönvalmennuskeskus, joka työllistää vajaakuntoisia ja vaikeasti työllistettäviä ihmisiä. Salmituotteen tavoitteena on parantaa vajaakuntoisen elämänlaatua ja omaa elämänhallintaa sekä vähentää heidän laitosten ja sosiaalihuollon tarvetta. Työhönvalmennuskeskukseen töihin tultaessa työntekijältä ei edellytetä aikaisempaa työkokemusta, osaamista tai koulutusta. Tärkeintä on oma motivaatio ja halu tehdä työtä. Työhönvalmennuskeskus Salmituote antaa työntekijöilleen mahdollisuuksia kehittää taitojaan ja valmiuksiaan turvallisessa ympäristössä ja monipuolisissa työtehtävissä. Salmituotteella pidetään tärkeänä työn ohjausta, asiakkaiden motivointia ja laadunvalvontaa. Vuoden 2008 aikana Salmituotteella oli kuntouttavassa työtoiminnassa 22 kuntoutujaa. Asiakkaita yhteensä Salmituotteella oli vuoden aikana 242, joista samanaikaisesti työssä oli 135–140. Toimintaa ohjaa 17 työntekijää, joista osa on ohjaajia/valmentajia. Yhdellä työntekijällä on 8–15 ohjattavaa/valmennettavaa. (Saarivainio 2008; Saarivainio 2009; Salmituote-esite.)

Kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään Iisalmessa muun muassa työhönvalmennuskeskus Salmituotteella, jonne ohjaututaan Ylä-Savon Työvoiman Palvelukeskuksen kautta. Se tarjoaa työntekijöilleen pysyvän tai tilapäisen työpaikan sekä pitkäaikais-työttömille ammattitaitoa ylläpitävän työn teollisessa toiminnassa tai ammatillisessa kuntoutuksessa. Salmituotteella pitkäaikaistyöttömällä on monipuoliset mahdollisuudet päästä tekemään osaamisensa ja mielenkiinnon kohteidensa mukaista työtä, joko puu-, pilke-, metalli-, tekstiili-, kehystämö-, myymälä-, kirjansidontatyössä tai kopio-, postitus- ja lähettipalveluissa. (Salmituote-esite.) Kuntouttavan työtoiminnan päättyessä kuntoutuja ja TYP arvioi, miten kuntouttava työtoiminta on edistänyt työ- ja toimintakykyä sekä työmarkkinavalmiuksia (Iskanius 2008, Kyllönen 2008). Tutkimme pitkäaikaistyöttömien subjektiivisia kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta. Elämänhallinnan vahvistumista ei välttämättä havaita ilman tutkimista, koska kaikki elämänhallintaan liittyvät asiat eivät näy konkreettisesti. Tutkimuksen avulla Salmituote saa tietoa kuntouttavan työtoimintansa merkityksestä asiakkaiden elämään.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävät

Opinnäytetyössämme tutkimme pitkäaikaistyöttömien kokemuksia kuntouttavan työtoiminnan merkityksestä elämänhallintaan. Tutkimus fokusoituu työhönvalmennuskeskus Salmituotteen kuntouttavaan työtoimintaan. Tutkimuksessamme saimme tietoa pitkäaikaistyöttömien elämänhallinnan vahvistumisesta kuntouttavan työtoiminnan jakson aikana. Tarkastelemme tutkimustuloksia J.P. Roosin ja Aaron Antonovskyn elämänhallintateorioiden mukaisesti. Tavoitteena on tuottaa Salmituotteelle tietoa, jolla se voisi kehittää kuntouttavaa työtoimintaa.

Tutkimuskysymyksemme olivat:

- Millainen merkitys kuntouttavalla työtoiminnalla on asiakkaan ulkoiseen elämänhallintaan, kuten perhesuhteisiin ja henkilökohtaisten asioiden hoitoon?
- Millainen merkitys kuntouttavalla työtoiminnalla on asiakkaan sisäiseen elämänhallintaan, kuten mielialaan ja vastoinkäymisistä selviytymiseen?
- Millaiseksi asiakkaat kokevat Salmituotteen kuntouttavan työtoiminnan?

Muodostimme tutkimuskysymyksemme tutkittavan ilmiön ja teoreettisen viitekehyksen perusteella. Laki asettaa elämänhallinnan vahvistumisen tavoitteeksi kuntouttavalle työtoiminnalle, joten sen tutkiminen on tarpeen. Tavoitteenamme oli saada empiiristä tietoa kuntoutujien kokemuksista kuntouttavasta työtoiminnasta.

4.2 Tutkimusmenetelmän valinta ja kohdejoukon kuvaus

Opinnäytetyömme on tutkimuksellinen työ, jonka toteutimme kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimusmenetelmällä. Kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä tutkitaan empiiristä eli kokemuksellista tietoa. Tutkimme pitkäaikaistyöttömien subjektiivisia kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta ja näin ollen kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä oli parhaiten soveltuva. Kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä pystyimme selvittämään parhaiten tutkittavien yksilölliset kokemukset ja mielipiteet kuntouttavasta työtoiminnasta. (ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 151–152, 170.) Laa-

dullisessa tutkimuksessa kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti eikä satunnaisotoksella. Haastateltavien määrän ratkaisi käytössämme ollut aika, joka kului haastatteluihin, niiden litteroimiseen ja analysoimiseen. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistykseen, vaan kohdejoukko valitaan siten, että haastateltavilla on mahdollisimman paljon empiiristä tietoa aiheesta. Kerätyn aineiston avulla pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 87–88.)

Asiakkaat haastatteluihin keräsimme Salmituotteen rekisteristä yhdessä toimeksiantajan edustajan kanssa. Valitsimme näyte koostui eri-ikäisistä ja eripituisen ajan kuntouttavassa työtoiminnassa olevista ihmisistä. Heistä naisia oli kaksi ja miehiä viisi. Kaikki haastateltavamme olivat täysivaltaisia ja oikeustoimikelpoisia. Haastatteluhetkellä keväällä 2009 kuntouttavassa työtoiminnassa kävi 12 asiakasta, joista valitsimme seitsemän haastateltavaa. Seitsemän haastateltavaa oli riittävän suuri näyte vuoden aikana kuntouttavassa työtoiminnassa olevista asiakkaista. Pienemmästä näytteestä emme olisi saaneet tarpeeksi monipuolista aineistoa. Haastateltavat olivat iältään 26–57-vuotiaita, joilla oli moninainen koulutus- ja elämäntausta. Kaikki haastateltavamme olivat olleet kuntouttavassa työtoiminnassa yhdestä kuukaudesta yli vuoteen. Suurin osa haastateltavista on ollut Salmituotteella jo aikaisemmin kuntouttavan työtoiminnan jaksolla tai esimerkiksi tuetusti työllistettynä. Toimeksiantaja kysyi luvat haastatteluihin.

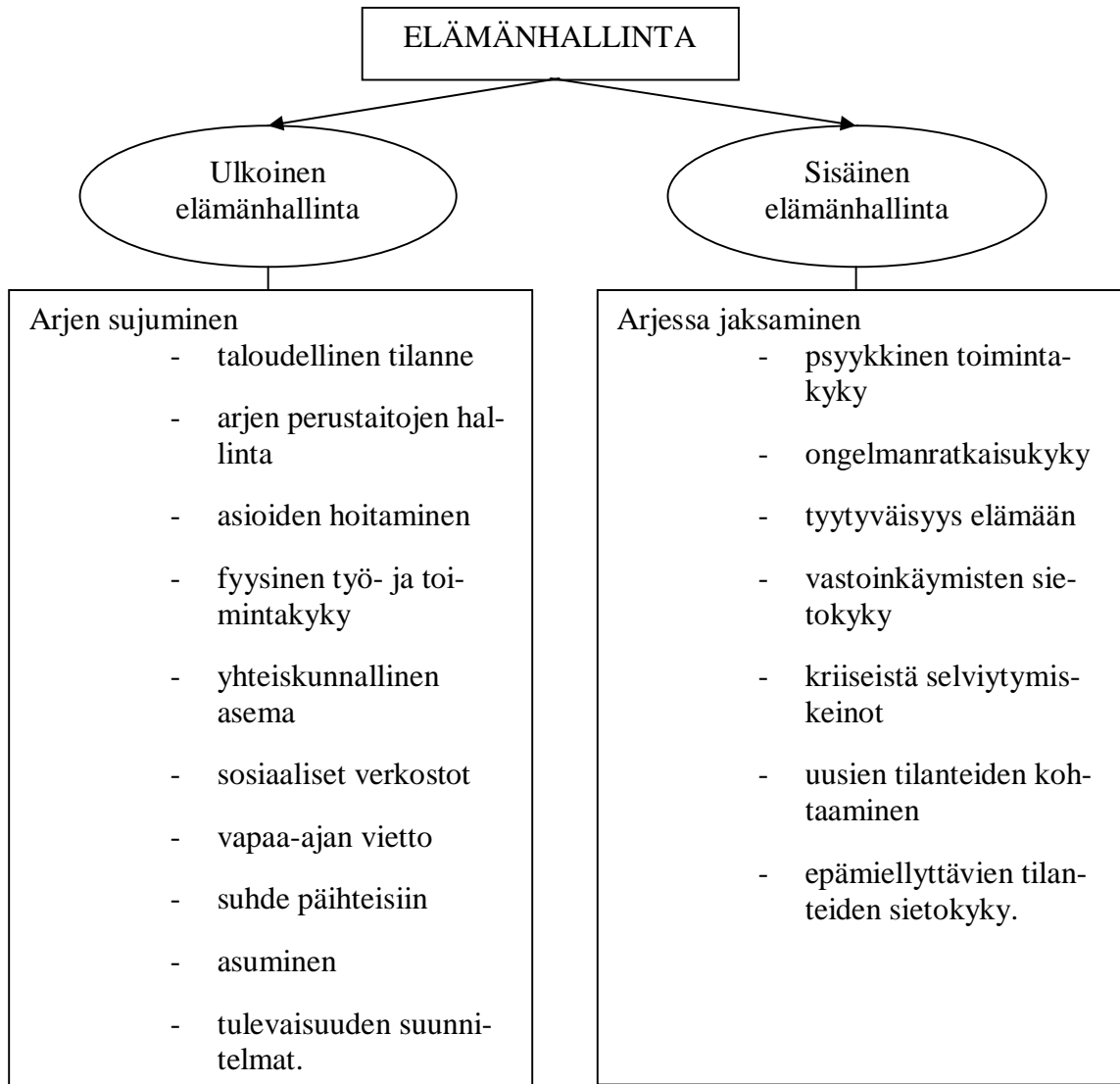
4.3 Tutkimusaineiston keruu ja analysointi

Valitsimme empiirisen tiedon keruumenetelmäksi haastattelun, koska sen avulla pääsimme suoraan kielelliseen vuorovaikutukseen haastateltavien kanssa. Haastattelulla pyrimme hankkimaan informaatiota suunnitellusti ja päämäärähakuisesti. Koska meitä oli kaksi haastattelijaa, pysyimme samalla haastattelutilanteessa observoimaan (havainnoimaan). Näin saimme ei-kielellisistä vihjeistä lisätietoa ja -ymmärrystä haastateltavien vastauksiin (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 34, 42). Elämänhallinta on aiheena henkilökohtainen, joten arvioimme teemahaastattelun olevan sopivin aineiston keräämisen muoto (Hirsjärvi & Hurme 2000, 36). Teemahaastattelu oli mielestämme ihmisläheisin haastattelumuoto, jolla pääsimme keskustelevalle otteella haastattelemaan ihmisiä tietyistä aiheista, ja näin kohtasimme heidät aidosti. Teemahaastattelun

etuna oli mahdollisuus korjata väärinkäsitykset ja esittää tarkentavia kysymyksiä. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 74–77, 83–85.)

Teimme teemahaastattelurungon (liite 1) teorian ja tutkimuskysymysten perusteella. Tutkittavasta ilmiöstä muotoutui käsitteiden perusteella viisi teemaa. Kysyimme haastateltavilta aluksi taustatietoja, esimerkiksi iän, koulutustaustan ja kuntouttavan työtoiminnan jakson pituuden. Haastattelut nauhoitimme sanelukoneella sekä tämän lisäksi kirjassimme ja havainnoimme haastattelutilannetta. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 74–77, 83–85.)

Kuviossa kaksi näkyy elämänhallinnan osa-alueet teoreettisen viitekehyksen perusteella. Elämänhallinta on moniselitteinen käsite, joka on jaettu teoriassamme ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan. Operationalistimme ulkoisen elämänhallinnan arjen sujumiseksi ja sisäisen elämänhallinnan arjessa jaksamiseksi, jonka mukaan teimme teemahaastattelurungon. Näin pystyimme muotoilemaan kysymykset haastateltaville konkreettisiksi. Tämä helpotti myös aineiston analyysia. Alakäsitteiksi valitsimme sellaisia teemoja, joista elämänhallinnan osa-alueet näkyvät konkreettisesti.

KUVIO 2. Teemahaastattelussa käsitellyt aiheet teoreettisen viitekehyksen perusteella

Heikkoutena teemahaastattelussa ovat väärät tulkinnat, joita haastatteliijoille voi tulla, jos keskusteleva haastattelu lähtee rönsyilemään aiheen ulkopuolelle. Vääriä tulkintoja välttääksemme johdatimme keskustelun takaisin aiheeseen. Heikkoutena teemahaastattelussa voi olla haastattelijan omat ennakkoluulot ja -odotukset haastateltavasta ihmisestä tai tutkittavasta ilmiöstä. Haastatteluissa vältimme johdattelevia kysymyksiä. Menimme haastatteluihin ennakkoluulottomalla asenteella. (ks. Tuomi & Sarajarvi 2003, 76, 83–85.)

Litteroimme aineiston pian kunkin haastattelun jälkeen. Litteroitua aineistoa tuli paljon, lähes 200 sivua. Jätimme litteroinneista pois epäoleelliset äännähdykset, koska ne eivät olleet tutkimuksemme kannalta relevanttia tietoa. Litteroinnin jälkeen luimme

aineiston moneen kertaan ja analysoimme saadun aineiston teoriaohjaavasti aineiston ehdolla tutkittavasta ilmiöstä nousseiden käsitteiden perusteella. Tutkimuskysymysten perusteella etsimme litteroidusta aineistosta alkuperäisilmauksia. Yhdistäväksi luokaksi meillä valikoitui opinnäytetyön aihetta valitessamme kuntouttavan työtoiminnan merkitys elämäntalintaan. Pääluokiksi muodostuivat valitsemamme käsitteet tutkittavasta ilmiöstä, eli sisäinen elämäntalinta, ulkoinen elämäntalinta ja kuntouttava työtoiminta. Pitkäaikaistyöttömät olivat haastateltaviamme, joten se ei ollut aineiston analyysissä pääluokka. Yläluokat nousivat käsitteitä koskevista teorioista ja ne ovat samat kuin teemahaastattelurungon teemojen alakäsitteet. Haastattelujen ja litterointien jälkeen ryhmittelimme ja pelkistimme aineiston ja muodostimme alaluokkia. Ryhdyimme kirjoittamaan pelkistettyjä tuloksia raportin muotoon. Raporttimme johtopäätöksiin yhdistimme aineiston ja teorian. (ks. Hirsjärvi ym. 2005, 210; Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–111, 116.)

5 TUTKIMUSTULOKSET JA TULOSTEN TARKASTELU

5.1 Pitkäaikaistyöttömien kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta

Kuntoutujien mielestä kuntouttava työtoiminta on pitkälti itsenäistä työtä, ja useat heistä eivät tarvitse ohjausta työssään. He työskentelevät itsenäisesti aikaisemmilta jaksoilta saadun kokemuksen pohjalta. Ne kuntoutujat, jotka eivät ole aikaisemmin olleet kuntouttavassa työtoiminnassa, kokivat jakson alussa olleen työtehtäviin perehdytyksen osin puutteelliseksi. Haastateltavat olisivat kaivanneet aivan ensimmäisen kuntouttavan työtoiminnan jaksonsa alkuun perehdytystä Salmituotteeseen ja etenkin oman työpisteensä työtehtäviin.

Oli täällä töissä semmoinen yksi [ohjaaja], joka näytti sitten minulle yläkerrasta niitä paikkoja, paperien paikkaa ja semmoisia. Minä olen itse katsonut kaikki että mitä täällä tehdään, että minä olen aika nopeasti päässyt jyvälle. Että olisi se [perehdytys] voinut siinä vaiheessa tietysti parempaakin olla.

Osa haastateltavista kertoi, etteivät he vielääkään tiedä, ketkä Salmituotteella ovat ohjaajia, vaikka ovat olleet kuntouttavassa työtoiminnassa mukana pitkään. Vaikka ohjaus on osan mielestä ollut puutteellista, on se pääosin koettu hyväksi ja riittäväksi.

Salmituotteella kuntouttava työtoiminta järjestää retkiä noin kerran kuussa jonnekin lähiseudulle, esimerkiksi laavulle makkaran paistoon. Osan mielestä retkillä ei ole huomattavaa vaikutusta kuntoutumiseen. Kuntoutujat pitävät retkiä pääosin mukavina koska ne lisäävät mielenvirkeyttä ja tarmoa sekä nostavat toimintakykyä. Kuntoutujista olisi mukavaa jos kuntosalilla käyminen kerran viikossa tulisi säännölliseksi käytännöksi. Retkiä toivottaisiin olevan useammin.

Työtehtävät ovat ehtineet tulla kaikille kuntoutujille tutuiksi, koska he ovat olleet Salmituotteella jo pidemmän aikaa. Neuvoja ja ohjeita saa ohjaajilta jos niitä osaa itse kysyä. Parhaiten neuvoja ja ohjausta saa työtovereilta. Mitään toiveita ei ohjauksen suhteen kuntoutujilla ollut. Monet mielsivät työtehtävät pääasiallisesti niin helpoiksi,

että he eivät kaipaa ohjausta. Työtehtävien vaikeustaso vaihtelee, jotkut työtehtävät ovat helpompia ja jotkut vaikeampia. Useat kokevat hyvänä sen, kun joutuu välillä miettimään mitä tekee ja miten tekee. Kuntoutujien työtehtäviä ei ole määritelty tarkasti. Työtehtävät vaihtelevat, joka tuo työlle hyväksi koettua monipuolisuutta. He tustuvat työympäristöönsä ja ryhtyvät tekemään sitä työtä, minkä itse parhaimmaksi katsovat. Työpiste on kuitenkin tiedossa ja määritelty. Hyvänä asiana pidetään sitä, että Salmituotteella ei ole tärkeää tuotteiden määrää vaan niiden laatu. Eräs haastateltava arvioi saavansa hyödyllistä tietoa työn kautta sekä ammatillista varmuutta ja kokemusta.

– että hallihteet näitä työlaitteita ja tällöisiä. Että jotakin osaa tehdä kumminkin.

Salmituotteelta on tarpeen tullen mahdollista saada palveluohjauksellista apua työnsuunnittelijalta, joka on koulutukseltaan sosionomi (AMK). Yhdelläkään kuntoutujista ei ole tarvetta palveluohjaukselle, vaan kaikki pystyvät hoitamaan asiointinsa itsenäisesti. Vanhimmat kuntoutujat kokevat palveluohjauksen tarpeen ilmaantuvan ikääntymisen myötä. Myöskään tukipalveluille, kuten mielenterveys- tai kotipalveluille, heillä ei ollut tarvetta.

Haastateltavat kertovat työtahdin ja -tehtävien olevan sellaisia, että rajoitteista huolimatta niitä pystyy tekemään. Yleisesti mielletään, että monien sairauksien aiheuttama työkyvyn vaje ei parane kuntouttavalla työtoiminnalla, vaan se ennemminkin ylläpitää tämänhetkistä työ- ja toimintakykyä. Esille tuli myös, että se on myös parantanut muistia, koska sitä on joutunut käyttämään. Yksi kertoi kuntoutuvansa sillä kun työtehtävillä ei tarvitse itseään rasittaa. Myös työmatka koetaan kuntoa ylläpitävänä, positiivisena asiana.

– minusta ei tuottavaan työhön oo – tuota pitäis tulosta tehdä ja silleen – elikkä kun se tuolla on silleen että se ei oo se määrä vaan se laatu.

No en mä ainakaan, tavan työpaikassahan mun olisi hirveän vaikea olla. Koska tuota se työtahti olisi vähän erilainen.

Yleisesti Salmituote koetaan mielekkääksi työpaikaksi. Työyhteisön kuntoutujat kuvasivat hyväksi sekä työkaverit fiksuiksi ja mukaviksi. Ohjaajat koetaan mukavina, koska he eivät hoputa eivätkä vaadi liikaa. Erityisryhmien, esimerkiksi kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien, läsnäolo koettiin pääosin hyvänä asiana eikä ennakkoluuloja tai leimautumisen pelkoa ollut. Salmituotetta pidettiin rauhallisena työpaikkana, ja moni haastateltava suhtautui siihen positiivisesti. Useimmat kertoivat lähtevänsä töihin aina mielellään ja siellä olevan mukavaa.

Kyllä minä niin kuin sanoisin, että kaiken kaikkiaanhan positiivistahan tämä on. Niin kuin sanoin, että paras paikka tämä on.

Kysyttäessä haastateltavilta kuntouttavaan työtoimintaan johtaneista elämänvaiheista he kertoivat pääasialliseksi syyksi työttömyyden. Työttömäksi joutumiseen johtaneita tekijöitä ovat olleet sairastuminen, päihdeongelma, koulutuksen puute, irtisanomiset ja oman aktiivisuuden puute työnhaussa. Useat näkivät ongelmaksi myös ikääntymisen – he kokevat olevansa liian vanhoja saadakseen työpaikan, mutta liian nuoria päästäkseen eläkkeelle. Osa kertoi, ettei ole tullut vain hakeneeksi töitä.

Pohjois-Savon työllistymismahdollisuudet koetaan huonoiksi, eivätkä haastateltavat ole halukkaita lähtemään muille alueille töihin. Liiallinen byrokratia koetaan myös työllistymisen esteenä. Vaikka suurin osa näkee, että kuntouttava työtoiminta ei ole edistänyt heidän työllistymismahdollisuuksiaan, osa kuitenkin kertoi sen antavan valmiuksia työllistymiselle antamalla ammatillista varmuutta ja kokemusta.

– *–kun se on sama takki ja siinä on hirveen monta taskua, niin siitä pitää saaha siirreltyä sitä rahaa taskusta toiseen. Kelan puolelta on liian byrokraattista tämä.*

Pääosin nuorimmat kuntoutujat ovat suunnitelleet tulevaisuuttaan ja asettaneet tavoitteita päämääriensä saavuttamiseksi. He haaveilevat vakituiseen työsuhteeseen työllistymisestä ja palkasta, jolla tulisi toimeen. Lähellä eläkeikää olevat kuntoutujat halusivat päästä eläkkeelle lähitulevaisuudessa. He kokivat, että opiskelu uuteen ammattiin ei heidän kohdallaan ole enää kannattavaa, eivätkä he usko yritysten enää palkkaavan heitä. He uskovat olevansa Salmituotteella eläkeikänsä asti. Muut halusivat

olla kuntouttavassa työtoiminnassa tai saada töitä, mutta monikaan ei usko mahdollisuuksiinsa työllistyä vapaille työmarkkinoille. Työllistymisen esteeksi koetaan sairaudet ja fyysiset rajoitukset.

5.2 Arjen sujumisessa pieniä muutoksia

Kaikki haastateltavat mielsivät, että kuntoutuminen on lähinnä fyysistä toimintaa, eikä elämänhallinnan lisääntymistä pidetty kuntoutumisena. Kuitenkin vastauksista kävi ilmi, että kuntouttava työtoiminta ylläpitää toimintakykyä sekä normaalia ja säännöllistä vuorokausirytmää, piristää mielialaa sekä edesauttaa raittiina pysymistä. Se torjuu apaattisuutta ja ylläpitää vireyttä sekä antaa kuntoutujalle tunteen siitä, että hän on tarpeellinen. Kuntouttavalla työtoiminnalla saadaan työelämää varten kokemusta ja opitaan uusia asioita. Se myös toimii ammatillisena kuntoutuksena palauttaen mieleen ennalta opittuja asioita ja opettaen uusia taitoja, joista on hyötyä työelämässä.

Osa haastateltavista koki, ettei heillä ole mitään tarvetta kuntoutua. Joillakin on pahoja sairauksia ja fyysisiä rajoitteita, joten kuntouttava työtoiminta ei heitä kuntouta vaan enemmänkin pitää yllä nykyistä kuntoa. Osa koki, että työtehtävät eivät edistä kuntoutumista, koska Salmituotteella olo koetaan epämielekkääksi. Toiset taas tunsivat työvoimatoimiston pakottaneen heidät kuntouttavaan työtoimintaan.

– –minua ei pystytä kuntouttamaan entiseen kuntoon missään. Kun minusta ei parempaa tuu. Että aina menee huonompaa suuntaan. Ylläpitävää tämä kuitenkin on. Eli sitä tarkotin, että paras paikka tämä on.

Kokemus yhteiskunnallisesta asemasta kuntouttavan työtoiminnan aikana oli hyvin kahtia jakautunut: toiset kokevat olevansa työssä käyviä ja toiset taas työttömiä. Osa kokee kuntouttavan työtoiminnan parantaneen yhteiskunnallista asemaansa kun taas toiset eivät koe sen muuttaneen sitä millään tavalla. Mielenpiteeseen vaikutti selkeästi kuntoutujan elämänsäsenne – he, jotka kokivat olevansa työssäkäyviä, olivat elämäntyönteisempiä kuin he, jotka tunsivat itsensä työttömiksi.

Kuntouttavan työtoiminnan aikana osa kuntoutujista mielsi ”elävänsä kädestä suuhun”. Osan mielestä rahat eivät riitä ja he saavat sosiaalitoimistosta avustuksia. Osa taas pärjää esimerkiksi säästöjensä turvin. Haastateltavilta tuli monenlaisia vastauksia kysyttäessä kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksista heidän taloudelliseen tilanteeseensa. Joillakin se on edesauttanut taloudellista tilannetta, toisilla huonontanut ja joidenkin tilanteeseen sillä ei ole ollut mitään vaikutusta.

Kykyyн hoitaa raha-asioita kuntouttava työtoiminta ei ole vaikuttanut, koska haastateltavilla ei ole ongelmia omien asioidensa hoitamisessa. Kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut välillisesti haastateltavien taloudelliseen tilanteeseen elämänhallinnan kautta; kuntouttava työtoiminta vähentää päihteidenkäyttöä, jolloin rahaa jää enemmän käyttöön.

Mulla oli –hyvä palkka, kun minä olin vakituinen. Sillon olin perse auki aina, nyt olen pienemmällä palkalla enkä ole perse auki milloinkaan.

Kuntouttavassa työtoiminnassa käyminen edesauttaa raittiina pysymistä. Koska kuntouttavalla työtoiminnalla arkeen tulee struktuuria ja sisältöä, päihteiden käyttö vähenee. Joillekin kuntoutujille päihteet ovat toisinaan niin suuri ongelma, että alkoholin käyttö estää kuntouttavassa työtoiminnassa käymisen. Kaikille päihteidenkäyttö ei ole ongelma ja heillä kuntouttava työtoiminta ei ole tuonut mitään muutosta asiaan.

Suurimmalla osalla haastateltavista on harrastuksia, jotka toimivat vastapainona kuntouttavalle työtoiminnalle, kuten liikunta sekä luovat ja taiteelliset harrastukset. Harrastukset tukevat toimintakykyä ja lisäävät mielenvirkeyttä. Ne myös osaltaan pitävät päihteidenkäytön kohtuudessa. Osa ottaa huomioon harrastuksissaan myös työ- ja toimintakyvyn ylläpitämisen. Kuntouttava työtoiminta ei ole muuttanut haastateltavien vapaa-ajanviettotottumuksia.

Kuntouttava työtoiminta on ollut hyväksi haastateltavien sosiaalisille suhteille; siellä oppii sosiaalisia taitoja, tapaa uusia ihmisiä ja vanhoja tuttuja sekä saa mahdollisesti uusia ystäviä. Joillekin kuntouttava työtoiminta on jopa ainoa paikka, jossa on sosiaalista elämää jos välit perheisiin, sukulaisiin ja ystäviin ovat katkenneet.

Kuntoutujat eivät olleet selkeästi huomanneet kuntouttavan työtoiminnan vaikuttaneen heidän arkeensa ja arjen perustaitojen hallintaan. He hoitavat asiointinsa itse, mutta kotitöihin he saavat tarvittaessa apua läheisiltään. Vastauksista kävi selkeästi ilmi, että kuntouttava työtoiminta oli piristänyt, tuonut rakennetta arkeen ja pitänyt yllä säännöllistä vuorokausirytmää.

Että tulee sellanen säännöllisyys täällä Salmituotteella ollessa. Sitä minä sanoin, että minä voisin käydä täällä viikonloppusinkin, että olisi säännöllinen ruokarytmi.

Kuntouttava työtoiminta ei ole tuonut haastateltavilla muutoksia asumiseen. Kuntouttavassa työtoiminnassa oleminen ei näyttäisi määrävän sitä asuuko kuntoutuja omistus- vai vuokra-asunnossa. Kuntoutujilla ei ole ollut kuntouttavan työtoiminnan aikana vuokratästejä tai velkoja.

Elämäkulusta kysyessämme vastauksia oli kahdenlaisia. Osa koki itse hallitsevansa elämänsä, ja osan mielestä jokin muu, kuin he itse, hallitsevat heidän omaa elämäänsä. Suurin osa kokee, että heidän elämänsä on vaikuttanut eniten jokin muu ihminen tai taho kuin he itse, kuten työvoimatoimisto, KELA, muut virastot ja byrokratia tai läheiset ihmiset. Joidenkin mielestä heidän elämänsä ei voi vaikuttaa kukaan tai mikään muu kuin he itse. Muutamat olivat sitä mieltä, että he pystyvät vaikuttamaan elämässään paremmin ihmissuhteisiin kuin esimerkiksi työllistymiseen. Haastatteluista kävi selkeästi ilmi, että osalla on tulevaisuudensuunnitelmia ja päämääriä joihin he pyrkivät. Toiset koettavat sopeutua uusiin tilanteisiin, koska he koovat etteivät kykene itse vaikuttamaan tulevaisuuteensa.

5.3 Kuntouttava työtoiminta tukee arjessa jaksamista

Kaikki kuntoutujat mielsivät kuntouttavan työtoiminnan edistävän heidän mielenterveyttään. Sen koetaan kohentavan mielialaa, kohottavan itsetuntoa sekä tuovan tar-

peellisuuden tunnetta. Mahdollisuus toteuttaa itseään koettiin hyvänä asiana. Ihminen kaipaa arvostusta työstään ja suurin osa kuntoutujista kokeekin saaneensa onnistumisen kokemuksia ja kehuja, jotka ovat kohottaneet itsetuntoa. Muutama kuitenkin sanoi, ettei ole saanut onnistumisen kokemuksia tai positiivista palautetta työstään.

Osa kokee, että he olisivat huonommassa psyykkisessä kunnossa jos eivät olisi kuntouttavassa työtoiminnassa. Toiset kokevat psyykkisen voinnin vaihtelevan, johon vaikuttaa henkilökohtaisten töiden lisäksi työpaikan muuttuva ilmapiiri esimerkiksi uuden työntekijän saapuessa. Jos kuntoutujalla on jo ennestään heikot psyykkiset voimavarat, ne heikentävät entisestään psyykkistä työkykyä. Päivät kuntouttavassa työtoiminnassa kuluvat nopeammin ja mukavammin kuin kotona ollessa. Myös eriävä mielipide tuli esille, koska yksi kuntoutuja ei koe työtehtäviään Salmituotteella mielekkäiksi.

Tietysti kun on jotain tekemistä niin aamulla lähtee niin ei tarvii jäähä kotia nukkumaan päiväksi –

Lähes kaikki haastateltavista on tyytyväisiä elämäänsä tällä hetkellä. He kertovat elämänilojen löytyvän pienistä asioista. Kuntouttavaan työtoimintaan pääsemisellä on ollut suotuisa vaikutus elämän tyytyväisyyteen. Osa iloitsi kuntouttavan työtoiminnan tuomasta lisärahasta, toinen taas siitä, että saa ruokaa ja päivärytmin kuntoon kuntouttavassa työtoiminnassa.

Suurimmalla osalla ei omasta mielestään ole mitään toimintamalleja kriiseihin ja ongelmatilanteisiin. Osa ratkaisee ongelmatilanteet tilannekohtaisesti ja rauhassa yön yli nukuttuaan ja asioita uudelleen mietittyään. Vastoinkäymisiä ei kuitenkaan pakoilla vaan ne kohdataan rohkeasti. Moni pyrkii ratkaisemaan ongelmat puhumalla. Useat mainitsivat, että pulloon tarttuminen ei ainakaan auta kriisi- ja ongelmatilanteissa. Haastateltavien kokemusten mukaan kuntouttavasta työtoiminnasta ei ole löytynyt uusia toimintamalleja, joilla voisi selviytyä paremmin kriiseistä ja ongelmatilanteista.

Pitää olla pää pystyssä ja selkä suorana. Ja jos on kriisi jonkun toisen ihmisen kanssa niin se täytyy selvittää ja ei kai siinä sitten muuta ole, että – En minä ainakaan alkoholia ala sen takia käyttämään.

Suurin osa suhtautuu uusiin tilanteisiin avoimin mielin ja suvaitsevaisesti. Tähän ovat vaikuttaneet omat elämäkokemukset ja se, että he ovat nähneet paljon erilaisuutta muuallakin kuin Salmituotteella. Kuntouttava työtoiminta ei ole vaikuttanut tapaan kohdata uusia tilanteita. Vieraat työtehtävät ja uudet työkaverit ovat muun muassa uusia tilanteita. Ne voivat jännittää tai piristää ja jotkut suhtautuvat niihin mielenkiinnolla. Liiallinen jännittäminen voi pahimmassa tapauksessa olla työkyvyn rajoite. Salmituotteella on vähemmän sellaisia tilanteita, jotka jännittäisivät haittaavan paljon. Perusteellinen opastus työpisteeseen ja työtehtäviin auttaa helpottamaan jännitystä.

Suurin osa haastateltavista kuvasi epämiellyttävien tilanteiden sietokykynsä hyväksi. He selviytyvät epämiellyttävistä tilanteista tilanteen mukaan puhumalla, siirtämällä asian myöhemmäksi, tarttumalla tuumasta toimeen tai tilanteesta pois lähtemällä. Alkoholi ei kenenkään mielestä auta asiaa. Osa kokee, että ei pysty itse vaikuttamaan uusiin tilanteisiin, koska heillä ei ole valtaa vaikuttaa. Tämä näyttäisi liittyvän selkeästi siihen, että ihminen kokee, ettei kykene vaikuttamaan elämänsä kulkuunsa. Kuntouttava työtoiminta ei ole tuonut muutoksia epämiellyttävien tilanteiden sietokykyyn.

5.4 Tutkimustulosten tarkastelu

Lain kuntouttavasta työtoiminnasta mukaan kuntouttavan työtoiminnan tulisi tavoitteellisesti parantaa pitkäaikaistyöttömän elämänlaatua. Aktivointisuunnitelmassa tai Salmituotteen alkuhaastattelussa huomioidaan elämäntilanteen paranemisen tavoitteet suppeasti. Suurin osa haastateltavista ymmärtää kuntoutumisen fyysisiksi kuntoutumiseksi vaikka osalla kuntoutumisen tarve on selkeästi elämäntilanteen ja psyykeen osa-alueella. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001.)

Vaikka kaikki haastateltavat eivät koe kuntoutuvansa, vastauksista voidaan kuitenkin päätellä heidän sisäisen elämäntilanteensa lisääntyneen. Tästä kertovat vuorokausirytmien parantuminen, mielialan kohentuminen, sosiaalisten suhteiden ja mielenvirkeyden lisääntyminen sekä päihteidenkäytön väheneminen. Kuntouttava työtoiminta on tuonut elämään säännöllisyyttä ja rakennetta vuorokausirytmien muodossa. Se on

piristänyt ja kohentanut mielialaa. Ulkoiseen elämänhallintaan kuuluu tulevaisuuden suunnitteleminen ja elämän johdatteleminen eteenpäin. Elämän eteenpäin johdatteleminen on myös Aaron Antonovskyn koherenssiteorian mukaista elämän hallittavuutta. (Antonovsky 1979, 123.) Lähes kaikilla haastateltavilla oli tulevaisuuden suunnitelmia. Heillä oli toiveita, haaveita ja tavoitteita, joihin he pyrkivät vaihtelevasti. Joillain oli selkeä halu ja toive työllistyä. Tästä voi päätellä, että osalla kuntoutujista oli tältä osin vahva ulkoinen elämänhallinta. Osa haastateltavista kertoi, ettei heillä ole tulevaisuuden suunnitelmia. Tämä kertoo ulkoisen elämänhallinnan puutteellisuudesta. Ulkoiseen elämänhallintaan kuuluu tulevaisuuden suunnittelu ja tavoitteiden kautta päämäärään pyrkiminen ilman liiallista riippuvuutta ulkoisista tekijöistä. Jotkut yksilöstä riippumattomat yhteiskunnalliset ja luonnolliset tekijät, kuten sukupuoli ja yhteiskunnan taloudellinen tilanne, vaikuttavat jokaisen ihmisen tulevaisuuden suunnitteluun. (Roos 1988, 206–207; Roos 1985, 41–42.)

Joillakin kuntoutujilla oli kokemus siitä, että heidän elämäänsä hallitsee joku muu kuin hän itse. Tällöin ihmisellä on kokemus, että hän ei ”omista” omaa elämäänsä. Tästä voi päätellä ulkoisessa elämänhallinnassa olevan kehittämistä. Tällöin myös vastuun ottaminen omasta elämästä on vähäistä. Jos ihminen kokee, että hän ei voi vaikuttaa oman elämänsä kulkuun, hän voi olla hyvin pettynyt itseensä ja elämäänsä. Tämä voi olla haitallista mielenterveydelle. (Roos 1985, 41.) Elämän mielekkyys on osa koherenssin tunnetta. Koska suurin osa kuntoutujista koki kuntouttavan työtoiminnan lisänneen tyytyväisyyttä elämään, tästä voidaan päätellä heidän koherenssin tunteensa vahvistuneen. (ks. Antonovsky 1979, 125–126.)

Tuloksista kävi ilmi, että osa asiakkaista tulee toistuvasti kuntouttavaan työtoimintaan, eivätkä he pääse työelämään takaisin. Lähellä eläkeikää olevilla pitkäaikaistyöttömillä ei ole realistisia mahdollisuuksia kuntoutua takaisin työkuuntoiseksi monien fyysisten sairauksiensa ja rajoitteidensa takia. Haastateltavat kertoivat, että työnantajat katsovat edukseen palkata nuorempia työntekijöitä. Moni lähellä eläkeikää oleva pitkäaikaistyötön tunnistaa rajoitteensa ja haluaa eläkkeelle, mutta eläkepäätöksiä täytty odottaa useita vuosia. Sama on huomattu myös Stakesin vuonna 2002 tekemässä tutkimuksessa. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 104 – 105, 155.)

Osalla kuntoutujista sosiaalinen verkosto on suppea. Sosiaaliset suhteet voivat rajoitua pelkästään Salmituotteella oleviin suhteisiin. Osalla voi olla ongelmia sosiaalisten suhteiden solmimisessa ja ryhmätyötaidoissa. Syynä voi olla esimerkiksi heikot vuorovaikutustaidot. Kuntouttava työtoiminta on hyvää sosiaalisten suhteiden harjoittelua ja elämänpiirin laajentamista, jolloin myös koherenssin tunne lisääntyy (Antonovsky 1979, 123–125.).

Saamissamme tuloksissa oli yhtäläisyyksiä Stakesin vuonna 2002 tehdyn tutkimuksen kanssa. Sekä Stakesin että meidän tutkimuksestamme kävi ilmi, että kuntoutujat kokivat mielenvirkeytensä lisääntyneen kuntouttavan työtoiminnan aikana. Kuntouttava työtoiminta toi mielekästä tekemistä pitkäaikaistyöttömien arkeen. Sen lisäksi se toi päivärytmiä ja rakennetta arkeen. Molemmista tutkimuksista näkyy, että kuntouttava työtoiminta tukee päihteettömyyttä. Stakesin tutkimuksessa oli tutkittu vertaistuen saamista työyhteisössä, kun taas me tutkimme kuntouttavan työtoiminnan merkitystä sosiaalisille suhteille. Kummastakin tutkimuksesta kävi ilmi sosiaalisten suhteiden lisääntyminen ja niiden tärkeys. (ks. Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 101 – 106.) Yhteen vetona voidaan todeta, että Salmituotteen kuntouttava työtoiminta on vahvistanut asiakkaidensa sekä ulkoista että sisäistä elämänhallintaa.

6 POHDINTAA TUTKIMUKSESTA

6.1 Kuntouttavan työtoiminnan vahvuudet ja kehittämishaasteet

Salmituotteella kuntouttava työtoiminta on hyvin monipuolista useiden eri työpisteiden vuoksi. Työn painopiste on enemmän laadulla kuin määrällä. Koska työ on tuotavaa työtä, asiakkaat kokevat työtehtävät tärkeiksi ja järkeviksi. Työtoiminta on kuntoutujille tärkeää myös sosiaalisten suhteiden ylläpitämisen ja niiden luomisen vuoksi.

Aineistosta nousi esille kuntoutujien tyytyväisyys työpisteeseensä. Salmituotteella on mahdollista järjestää työajat ja työtehtävät joustavasti jokaisen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Kuntoutujien fyysiset sairaudet ja rajoitteet on otettu hyvin huomioon työpistettä ja työtehtäviä valittaessa. Asiakkaat pystyvät päivittäin vaikuttamaan työtehtäviinsä oman kuntosensa mukaan. Tästä voi päätellä alussa alkuselvityksen toimivan hyvin. Kuntoutujien fyysiset rajoitteet huomioidaan hyvin, mutta elämänhallinnan alueella olevia rajoitteita olisi hyvä huomioida enemmän. Mielestämme elämänhallintaa tukemaan voisi perustaa säännöllisesti toimivia kerhoja tai ryhmiä, joissa keskusteltaisiin elämänhallinnasta ja harjoiteltaisiin siihen liittyviä arjen taitoja.

Tutkimustuloksistamme nousi esille, että kuntouttavassa työtoiminnassa on joitakin kehittämistä kaipaavia asioita. Mielestämme alussa jokaisen työntekijän tulisi saada hyvä perehdytys talon tapoihin. Haastateltavat kokivat perehdytyksen olleen vaillinaista. Myös yksilölliseen ohjaukseen tulisi mielestämme kiinnittää huomiota. Joillakin haastateltavilla ei ollut nimetty omaa ohjaajaa, joka mielestämme olisi hyvä olla jokaisella. Tutkimuksemme on toimeksiantajallemme hyödyllinen, koska saimme asiakkaiden mielipiteet hyvin näkyviin. Työstämme voi löytyä uusia huomion kohteita, joihin toimeksiantajamme on helppo kiinnittää huomiota. Tutkimuksessamme näkyy paljon kuntouttavassa työtoiminnassa olevia hyviä ja toimivia asioita, jotka motivoivat Salmituotteen henkilökuntaa työssään.

Mielestämme laki kuntouttavasta työtoiminnasta tällaisenaan mahdollistaa kuntouttavan työtoiminnan jaksojen kierteen muodostumisen. Lähellä eläkeikää olevat kuntoutujat, jotka eivät enää työllisty vapaille työmarkkinoille, saattavat olla useita vuosia ennen eläkkeelle pääsyä vuorotellen kuntouttavassa työtoiminnassa ja työttöminä. Mielestämme yhteiskunnassamme on liian vaikea saada eläkepäätös. Jos kuntoutujalla on useita työkykyä rajoittavia tekijöitä, joista hän ei kuntoudu, kuntouttava työtoiminta on ainoa työhallinnon tukitoimi, jossa kuntoutuja voi joutua olemaan vuosia ennen sairauseläkepäätöstä. Kuntoutujille, joille työllistyminen vapaille työmarkkinoille on lähes mahdotonta, tulisi kehittää jokin muu työtoiminnan muoto, jossa he saisivat olla ilman katkoksia eläköitymiseen asti. Tämä palvelisi heidän tarpeitaan paremmin ja olisi yhteiskunnalle edullisempaa. Koemme, että työhallinnon tehokkuus heikkenee, kun yritetään kuntouttaa pitkäaikaistyöttömiä, joiden on mahdotonta kuntoutua enää työkykyisiksi. Työhallinnon tukitoimia käytetään pitkäaikaistyöttömiin, jotka eivät pysty enää työllistymään.

Koulutuksen puute on yksi syy pitkäaikaistyöttömyyteen sekä nuorilla että aikuisilla. Kaikille ihmisille tavallinen opiskelu ei sovi, vaan he tarvitsevat käytännönläheisemmät opiskelumenetelmät. Tarjolla on oppisopimusopiskelua, johon kuuluu jonkin verran teoriaopintoja. Mielestämme oppisopimusjärjestelmää tulisi kehittää väliinputoajille sopivammiksi ja käytännön läheisemmäksi. Tämä voisi auttaa kuntouttavan työtoiminnan kierteessä olevia kouluttamattomia pitkäaikaistyöttömiä.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta on muuttumassa 1.1.2010. Lakiesityksen mukaan myös yli 25-vuotiaat työttömät olisivat velvollisia osallistumaan kuntouttavaan työtoimintaan. Kieltäytymisestä tai kuntouttavan työtoiminnan keskeyttämisestä seuraa työmarkkinatuen menettäminen 60 päivän ajalta tai toimeentulotuen alentaminen enintään 20 prosentilla. Lakiuudistuksella pyritään aktivoimaan työttömiä, parantamaan heidän työllistymismahdollisuuksiaan ja elämänhallintakykyä sekä ehkäisemään syrjäytymistä. Lain seurauksena kuntouttavaan työtoimintaan tulee lisää asiakkaita. Salmituote on arvioinut, että kuntoutujien määrä kaksinkertaistuu lain myötä.

Lakiuudistuksen olisi entistä tärkeämpää tehdä kuntouttavasta työtoiminnasta tavoitteellisempaa. Tuleva lakiuudistus ei myöskään paranna ikääntyneiden tai useita rajoitteita omaavien työttömien asemaa. Mielestämme kuntouttavan työtoiminnan aikana

tulisi laatia aktivointisuunnitelman lisäksi erilliset tavoitteet tai kuntoutussuunnitelma. Tavoitteiden tulisi koskea elämänhallintaa ja olla realistisesti saavutettavissa. Tällaisia tavoitteita voisivat olla esimerkiksi vuorokausirytmien korjaaminen ja päihteenkäytön vähentäminen. Tällöin kuntoutuksesta hyödyttäisiin enemmän.

Kuntouttava työtoiminta -termi on harhaanjohtava tällä hetkellä. Nimessä voisi entistä enemmän korostua kuntoutus, koska kuntouttavan työtoiminnan ensisijainen tavoite on kuntouttaa. Kuntouttava työtoiminta -termi usein ymmärretään esimerkiksi mielenterveyskuntoutujien työtoimintana, joka on kuntouttavaa. Ilmeisesti tätä termiä on jossain vaiheessa kansan keskuudessa käytetty juuri kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien työtoiminnasta.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimusluvan (liite 2) saimme Iisalmen kaupungin sosiaalityön johtajalta 22.4.2009. Opinnäytetyömme toimeksiantaja kysyi haastateltavilta luvat haastatteluihin. Kerroimme haastattelujen alussa mihin tarkoitukseen tulemme tietoja käyttämään sekä haastattelujen vapaaehtoisuudesta ja luottamuksellisuudesta. Kerroimme haastateltaville etukäteen tutkimuksestamme ja tutkimuksen kulusta. Kaikki haastateltavamme olivat täysivaltaisia ja oikeustoimikelpoisia. He olivat näin ollen päteviä tekemään päätöksen suostumisesta haastateltavaksi Olemme häivyttäneet raportistamme kaikki tunnistettavat piirteet haastateltavista. (ks. Hirsjärvi ym. 2005, 27.)

Tutkimuksemme pätevyyttä vahvisti käyttämämme kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä, jonka avulla saimme laajasti tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimustulostemme luotettavuutta lisäsi samansuuntaiset tutkimustulokset Stakesin vuonna 2002 tehdyn tutkimuksen kanssa. Teemahaastattelu mahdollisti laajan tiedon saannin. Tutkimuksemme pätevyyttä kasvatti mahdollisuus esittää haastattelujen aikana tarkentavia kysymyksiä. Tarkentavilla kysymyksillä saimme vastauksia eksaktisti tutkittavasta aiheesta.

Haastattelujen perusteella kerätty aineisto oli riittävä, koska tutkimuksemme tarkoitus ei ollut tuottaa tilastollista tietoa. Tämän vuoksi haastateltavien määrä ei ollut tutki-

muksemme olennaisin osa. Tutkimuksemme luotettavuus ei kärsinyt siitä, että rajasimme haastateltavien määrän seitsemään henkilöön. Haastateltavien määrän ratkaisimme käytettävissä olevan ajan, perusjoukon koon ja tutkimuksen laajuuden perusteella. Valitsimme haastateltavat sillä perusteella, että heillä on aiheesta mahdollisimman paljon ja monipuolisesti tietoa sekä kokemuksia. Useat haastateltavistamme olivat olleet jo aikaisemmin kuntouttavan työtoiminnan jaksolla ja näin ollen heillä oli tietoa tutkimastamme aiheesta. (ks. Hirsjärvi ym. 2005, 168, 170; Tuomi & Sarajärvi 2003, 87–89.)

Olemme muokanneet vastaukset tieteelliseen muotoon kaunistelematta niitä. Raporttoimme käytetyt tutkimusmenetelmät huolellisesti. Haastatelluista saatu aineisto on konteksti ja tilannesidonnaista eli haastateltava saattaa haastattelutilanteessa vastata samaan kysymykseen eri tavalla kuin jossain toisessa tilanteessa. Tämä vaikuttaa siten, että tulosten yleistettävyyteen tulee suhtautua kriittisesti. Koska olemme tutkineet vain Salmituotteen kuntouttavaa työtoimintaa ja kunnilla on mahdollisuus järjestää kuntouttava työtoiminta lain puitteissa haluamallaan tavalla, tutkimustuloksemme eivät ole siirrettävissä muihin kuntiin. (ks. Hirsjärvi ym. 2005, 27–28, 196.)

Koska emme edustaneet Salmituotetta tai palveluorganisaatiota, olimme haastattelijoina puolueettomia. Näin ollen emme vaikuttaneet haastateltavien vastauksiin luomalla odotuksia vastausten suhteen tai luomalla ennakkoluuloja ja -käsityksiä. Saimme luotua haastateltaviin luottamuksellisen suhteen, joka auttoi haastateltavia kertomaan aiheesta laajemmin. Haastateltavat saavat halutessaan lukea valmiin opinnäytetyömme. (ks. Hirsjärvi ym. 2005, 26, 216–217; Tuomi & Sarajärvi 2003, 134–138.)

Saturaatiopiste tarkoittaa tilannetta, jossa vastaukset alkavat toistaa itseään eli aineisto kyllääntyy. Tällöin haastateltavat eivät anna enää uutta tietoa tutkimukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 89.) Katsoimme kuitenkin parhaaksi valita tarkasti määritelty näyte, koska kohderyhmämme oli hyvin monipuolinen. Huomasimme kuitenkin, että saturaatiopiste saavutettiin ja haastateltavien vastaukset alkoivat toistua. Toisaalta tutkimuksemme luotettavuutta lisäsi se, että saturaatiopiste saavutettiin. Tästä tiedämme, ettei oleellista tietoa todennäköisesti ole jäänyt puuttumaan.

6.3 Jatkotutkimusehdotukset

Saimme Salmituotteelta neljä aihetta opinnäytetyöhömmme, josta valitsimme kiinnostavimman. Salmituotteelle on tehty sosiaalialan tutkimuksia kaksi kappaletta, meidän tutkimuksemme mukaan lukien. Edellinen tutkimus koski kehitysvammaisten kokemuksia työtoiminnasta. (Hämäläinen 2007.) Salmituote ottaa vastaan opinnäytetöitä ja tekee mielellään yhteistyötä oppilaitosten kanssa. Koska Salmituote on sosiaalinen yritys, mielestämme olisi tärkeää tutkia lisää sen sosiaalista ulottuvuutta. Lisäksi Salmituote haluaisi imagotutkimuksen siitä, minkälaiseksi ulkopuoliset kokevat Salmituotteen.

Koska laki kuntouttavasta työtoiminnasta on muuttumassa 1.1.2010, olisi tulevina vuosina hyvä tutkia miten lain muutos on vaikuttanut toimintaan. Elämönhallinnan tukemiseksi olisi hyvä tehdä toiminnallinen opinnäytetyö, jossa perustettaisiin esimerkiksi kerho tai ryhmä asiakkaille, jossa käytäisiin läpi elämönhallintaan liittyviä asioita. Kuntouttavaa työtoimintaa voisi tutkia myös lisää, esimerkiksi alle 30-vuotiaiden kuntoutujien näkökulmasta, ja sitä kuinka kuntouttava työtoiminta palvelee heidän tarpeitaan. Salmituote myös toivoi tutkimusta kehitysvammaisten asiakkaiden läheisten kokemuksista Salmituotteesta. Välttämättä kaikki Salmituotetta koskevat jatkotutkimusehdotuksemme eivät ole sosiaalialan opinnäytetöiksi sopivia, vaan osa voisi soveltua esimerkiksi liiketalouden opinnäytetyöaiheeksi.

6.4 Opinnäytetyön merkitys sosionomin (AMK) ammattiosaamiselle

Opinnäytetyö antoi uutta tietoa ja syvensi jo oppimaamme kuntouttavasta työtoiminnasta, työhallinnon palvelujärjestelmästä ja elämönhallinnasta. Tietoa tulemme sosionomeina (AMK) tarvitsemaan kaikkien asiakasryhmien kanssa toimiessamme. Elämönhallinnan teoretietoa on helppo soveltaa kaikissa asiakastilanteissa niin arjen ohjauksessa kuin myös kokonaisuuksia suunnitellessa. Palvelujärjestelmän tunteminen on olennainen osa ammatillista osaamista.

Tutkimusprosessin aikana kehityimme ammatillisesti paljon. Tiedon hankinta on suuri osa opinnäytetyötä. Tutkittua tietoa tulee osata etsiä ja hyödyntää työelämässä. Haastattelujen toteuttamisessa tarvitsimme hyviä vuorovaikutustaitoja ja kykyä kohdata asiakas. Raportin kirjoittaminen on lisännyt ilmaisu- ja kirjallisen tuottamisen taitoa, joita tarvitsemme tulevassa työssämme. Opinnäytetyöprosessi vahvisti yhteistyötaitojamme sekä kykyä antaa ja vastaanottaa palautetta. Yhteiskunnallinen analyysitaitomme näyttäytyi heti prosessin alussa aiheemme ajankohtaisuuden vuoksi. Olemme pohtineet lakien vaikutuksia yhteiskuntaan ja työhallinnon toimenpiteiden merkitystä esimerkiksi yhteiskunnan taloudelliselle tilanteelle ja ihmisten hyvinvoinnille.

Suunnitteleminen ja tavoitteellisuus olivat avaimia tutkimusprosessin sujuvuudelle, jotka ovat tärkeitä taitoja myös tulevassa työssämme. Suunnitteleminen ja tavoitteellisuus lisäävät tehokkuutta ja jouhevuutta työtä tehdessä sekä ajavat asiakkaan etua. Opinnäytetyön aikana teimme päätöksiä itsenäisesti prosessimme kulusta. Itsenäisten päätösten tekeminen on välttämätöntä, jotta pystymme toimimaan itsenäisesti työelämässä.

Opinnäytetyössä on aina jollain tapaa kyse kehittämisestä. Kehittämistä ei kuitenkaan tulisi tehdä vain jotta jotain kehitettäisiin, vaan sen tulisi perustua tarpeeseen. Olemme opinnäytetyössämme pohtineet kuntouttavan työtoiminnan kehittämistä kuntoutujien tarpeita vastaavammaksi. Kehittämisoaamista tarvitsemme jatkuvasti tulevassa työssämme sosionomeina ja se on yksi sosionomien (AMK) kompetenssi.

Eettisyys on oleellinen osa opinnäytetyötä. Eettistä osaamista tarvitaan koko opinnäytetyöprosessin ajan, koska haastatteliijoilla on vaitiolovelvollisuus asiakkaiden valinnasta lähtien. Kaikki tunnistettavat piirteet tulee häivyttää myös raportista, jotta lukija ei voi päätellä kuka haastateltavista on sanonut mitään. Olemme sosionomeina (AMK) sitoutuneet vaitiolo- ja salassapitovelvollisuuteen, suojaamaan asiakassuhteen luottamuksellisuutta ja noudatamme sosiaalialan eettisiä periaatteita.

LÄHTEET

Ala-Kauhaluoma, M., Keskitalo, E., Lindqvist, T. & Parpo, A. 2004. Työttömien aktiivointi: Kuntouttava työtoiminta –lain sisältö ja vaikuttavuus. Helsinki: Stakes.

Antonovsky, A. 1979. Health, stress and coping. San Francisco, California: Jossey-Bass.

Hassinen, J. 2003. Matkaopas kuntouttavaan työtoimintaan. Matka kuntouttavan työtoiminnan valmennuksen, laadun ja prosessien maailmaan. 2. painos. Helsinki: Valta-kunnallinen työpajayhdistys.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Kantola, A. & Kautto, M. 2002. Hyvinvoinnin valinnat. Suomen malli 2000-luvulla. 11. painos. Helsinki: Edita.

Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K., Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2006. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Helsinki: WSOY.

Kähäri-Wiik, K., Niemi, A. & Rantanen, A. 2007. Kuntoutuksella toimintakykyä. 5. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

Lindqvist, T., Oksala, I. & Pihlman, M.-R. (toim.) 2001. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.

Mustonen, A. 1998. Pitkäaikaistyöttömäksi valikoituminen. Työpoliittinen tutkimus. Helsinki: Työministeriö.

Rissanen, P. & Järvisalo, J. 2001. Kuntoutus ja työelämä. Teoksessa Kallaranta, T., Rissanen, P. & Vilkkumaa, I. (toim.). Kuntoutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Roos, J. P. 1985. Elämäntapaa etsimässä. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Roos, J. P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Ruth, J.-E. 1998. Elämänhallinta ikäännyttäessä. Teoksessa Roos, J. P. & Hoikkala, T. (toim.). Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 314–326.

Suni, A. 2003. Työhön kuntoutusta tarvitsee niin moni. Teoksessa Suni, A., Heikkilä T., Lehto, P., Korpi, S., Rantamäki, N. & Rautakorpi, E. (toim.). Työn tekeminen kuntouttaa. Helsinki: Vates-säätiö, 6–9.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1.-2. painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Vesalainen, J. & Vuori, J. 1996. Työttömänä koettu toimintakyky ja itsetunto. Helsinki: Työterveyslaitos.

Vuori, J. & Tervahartiala, T. 1995. Työttömien työnhakuaktiivisuus ja koettu terveys. Helsinki: Työministeriö.

Painamattomat lähteet

Hämäläinen, E. 2007. Kehitysvammaisten kokemuksia työtoiminnasta. Selvitys iisalmelaisten kehitysvammaisten tämänhetkisistä kokemuksista ja kehittämisajutuksista Salmituotteella. Iisalmi: Savonia-ammattikorkeakoulu.

Iskanius, Mirja. 2008. Palvelukeskuspäällikkö. Haastattelu 17.12.2008. Ylä-Savon Työvoiman Palvelukeskus, Iisalmi.

Keskeiset lähtökohdat ja haasteet. 2001. Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu 22.4.2009]. Saatavissa:

<http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/koyhyys/keskeiset.htm>

Kuntouttava työtoiminta. 2007. Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu: 13.11.2008]. Saatavissa: <http://www.stm.fi/Resource.phx/vastt/sospa/kuntyoto/kunttyo.htx>.

Kyllönen, Sirpa. 2008. Sosiaalipalveluohjaaja. Haastattelu 17.12.2008. Ylä-Savon Työvoiman Palvelukeskus, Iisalmi.

Laki julkisesta työvoimapalvelusta. 2002. Finlex. Valtion säädöstietopankki. [Viitattu 19.2.2009]. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2002/20021295?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=julkinen%20ty%C3%B6voimapalvelu>.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta. 2001. Finlex. Valtion säädöstietopankki. [Viitattu 21.1.2009]. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2001/20010189?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20kuntouttavasta%20ty%C3%B6toiminnasta>.

Saarivainio, Esa. 2008. Johtaja. Haastattelu 3.11.2008, 16.12.2008. Salmituote, Iisalmi.

Saarivainio, Esa. 2009. Johtaja. Sähköpostihaastattelu 24.11.2009. Salmituote, Iisalmi.

Salmituote-esite. 2009. [Viitattu 5.1.2009]. Saatavissa:

<http://www.iisalmi.fi/?deptid=11604>.

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Teema 1: Taustatiedot

- Mies/nainen
- Siviilisääty
- Ikä
- Koulutustausta
 - Millainen on sinun koulutustaustasi?
- Työhistoria
 - Millainen on työhistoriasi?

Teema 2: Kuntouttava työtoiminta

- Sijoittuminen Salmituotteella:
 - Millä Salmituotteen osastolla olet kuntouttavassa työtoiminnassa?
- Työaika:
 - Kuinka monta päivää viikossa olet töissä?
 - Kuinka monta tuntia päivässä?
- Tämänhetkisen jakson pituus:
 - Minkä pituinen jakso sinulla on kuntouttavassa työtoiminnassa tällä hetkellä?
 - Kuinka kauan olet ollut kuntouttavassa työtoiminnassa?
- Aiempien jaksoiden pituus:
 - Oletko ollut aikaisemmin kuntouttavassa työtoiminnassa? Kuinka pitkiä aiemmat jaksot ovat olleet?
- Ohjaus:
 - Millaista ohjaus Salmituotteella mielestäsi on?

2(6)

- Millaista ohjausta koet tarvitsevasi, jotta se palvelisi parhaiten kuntoutumistasi?
 - Saatko mielestäsi tarpeeksi yksilöllistä ohjausta?
 - Mitä toiveita sinulla olisi ohjauksen suhteen?
 - Miten retket ovat vaikuttaneet kuntoutumiseesi?
 - Onko palveluohjausta mielestäsi riittävästi vai olisiko sitä mielestäsi tarvetta lisätä/vähentää? (asiointikäyntejä ohjaajan kanssa esimerkiksi KELA:lle, TYP:een)
- Työtehtävien toimivuus:
 - Minkälaisia työtehtäviä Salmituotteella ovat?
 - Millaisiksi koet työtehtäviä? Helpoiksi, vaikeiksi? Kerro miksi?
 - Miten työtehtävät tukevat kuntoutumistasi?
 - Työyhteisö:
 - Minkälaiseksi koet työyhteisön jossa nyt työskentelet? Perustele?
 - Onko työkaverit mukavia?
 - Ovatko ohjaajat mukavia?
 - Mitä ajattelit Salmituotteesta ennen sinne tuloa?
 - Miten koet sen, että Salmituotteella on erityisryhmien edustajia töissä? (leimautumisen pelko)
 - Minkälaista Salmituotteelle on tulla kuntouttavan työtoiminnan jaksolle? (Kivaa? Tylsää? Pelottavaa?)
 - Kuntoutuminen:
 - Kerro millä tavalla koet kuntoutuneesi kuntouttavassa työtoiminnassa?
 - Miten kuntoutuminen näkyy elämässäsi?
 - Mitä tukipalveluita koet tarvitsevasi kuntouttavan työtoiminnan ohella kuntoutuaksesi?
 - Kuntouttavaan työtoimintaan johtaneet elämänvaiheet:
 - Mitkä elämänvaiheet ovat mielestäsi vaikuttaneet tulemiseesi kuntouttavaan työtoimintaan?

Teema 3: Arjen sujuminen

- Taloudellinen tilanne:
 - Miten kuntouttavatyötoiminta on vaikuttanut kykyysi hoitaa raha-asioita?
 - Riittävätkö rahasi kaikkeen tarvittavaan?
 - Millaisia tukia ja etuuksia haet esim. KELA:lta, työ- ja elinkeinotoimistosta, sosiaalitoimistosta?
 - Millainen taloudellinen tilanteesi mielestäsi on kuntouttavan työtoiminnan aikana?
 - Onko sinulla velkaa? Miten kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut kykyysi hoitaa velka-asioitasi? (lyhennyksiä, maksujärjestelyyn liittyviä asioita jne.)
- Arjen perustaitojen hallinta:
 - Millä tavalla suoriudut kotitöistä? Käykö joku auttamassa sinua kotiaskareissa?
 - Millainen merkitys/vaikutus kuntouttavalla työtoiminnalla on arkeesi?
- Asioiden hoitaminen:
 - Millainen merkitys kuntouttavalla työtoiminnalla on siihen miten hoidat arjen asioitasi (hakemusten täyttäminen, laskujen maksaminen, kaupassa käyminen jne.)?
- Fyysinen työ- ja toimintakyky:
 - Minkälaiseksi tunnet oman fyysisen kuntosi? Entä terveydentilasi?
 - Miten kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut siihen?
 - Miten kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut terveyteesi?
 - Onko sinulla työkyvyn rajoitteita? Millaisia?
 - Minkälainen työkyky sinulla mielestäsi tällä hetkellä on?
 - Miten kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut siihen?
 - Miten työkykysi on muuttunut kuntouttavaan työtoimintaan tulon jälkeen?
- Yhteiskunnallinen asema:

- Miten koet kuntouttavan työtoiminnan vaikuttaneen yhteiskunnalliseen rooliisi? (esim. työttömästä työssäkäyväksi, paremmassa asemassa nyt kuin ennen kuntouttavaa työtoimintaa)

4(6)

- Sosiaaliset verkostot:
 - Miten kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut ihmissuhteisiisi (väleihin perheen ja suvun kanssa, ystäviin jne.)?
 - Oletko saanut uusia ystäviä kuntouttavan työtoiminnan kautta?
- Vapaa-ajan vietto:
 - Mitä teet vapaa-ajallasi?
 - Mitä harrastuksia sinulla on?
 - Miten kuntouttava työtoiminta on muuttanut vapaa-aikaasi? (sitä mitä teet vapaa-ajallasi?)
 - Miten huomioit harrastuksissasi työkyvyn ylläpitämisen ja parantamisen? (liikunta, tms.?)
- Suhde päihteisiin:
 - Millainen on suhteesi päihteisiin?
 - Kuinka paljon käytät alkoholia (tai muita päihteitä)?
 - Ovatko päihteet sinulle ongelma tällä hetkellä, ovatko olleet aiemmin elämässäsi?
 - Miten olet/oletko yrittänyt päästä päihteistä eroon?
- Asuminen:
 - Asutko vuokralla vai omistusasunnossa? Jos muuten, niin miten?
 - Oletko saanut maksettua vuokrat, lainanlyhennykset tms.?
 - Onko sinulla asuntolainaa tai vuokratästejä?
 - Onko asuntoasioihisi tullut muutoksia kuntouttavan työtoiminnan myötä? (vuokratästeihin, lainan lyhennyksiin, velkajärjestelyihin, mihin muuhun?)
 - Asutko yksin vai jonkun kanssa?

Teema 4: Arjessa jaksaminen

- Psykkinen toimintakyky:

- Miten kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut mielialaasi? Virkeyteesi?
- Millainen merkitys kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut itsetuntoosi?
- Oletko saanut onnistumisen kokemuksia? Miltä ne ovat sinusta tuntuneet?

5(6)

- Millainen merkitys kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut jaksamiseesi?
- Kuka tai mikä mielestäsi vaikuttaa oman elämäsi kulkuun eniten? (raha-asioihisi, työllistymiseesi, ihmissuhteisiisi)?

- Kriiseistä selviytymisen keinot ja ongelmanratkaisukyky:
 - Millä tavalla selviydyt kriiseistä ja ratkot ongelmia?
 - Millaisia keinoja sinulla on selviytyä kriiseistä?
 - Onko sinulla joku ”elämänviisaus” jota noudatat kriisin kohdatessa? (esim. asioilla on tapana järjestyä tms.?)
 - Onko kuntouttava työtoiminta antanut uusia toimintamalleja ongelmien ratkaisemiseksi?
- Uusien tilanteiden kohtaaminen:
 - Miten suhtaudut uusiin tilanteisiin? Jännittääkö/pelottaako sinua uudet tilanteet? (kuten tämä haastattelu, uusi työpaikka, uudet elämäntilanteet tms.?)
 - Miten toimit uusissa tilanteissa?
- Epämiellyttävien tilanteiden sietokyky:
 - Millä tavalla siedät epämiellyttäviä tilanteita?
 - Miten hoidat elämässäsi epämiellyttäviä tilanteita?
 - Miten kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut elämässä eteen tuleviin epämiellyttäviin asioihin ja niistä selviytymiseen?
- Tyytyväisyys elämään:
 - Oletko tyytyväinen elämääsi? Mikä siihen vaikuttaa?
 - Miten kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut tyytyväisyyteesi elämään?
 - Millä tavalla kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut elämääsi/elämäsi kulkuun?

- Työllistymismahdollisuudet:

- Miten kuntouttava työtoiminta on edistänyt työkykyäsi?
- Miten kuntouttava työtoiminta on edistänyt työllistymismahdollisuuksiasi?
6(6)
- Millaisia työllistymismahdollisuuksia koet itselläsi olevan kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen?
- Millä tavalla kuntouttava työtoiminta on mielestäsi vaikuttanut mahdollisuuksiisi työllistyä vapaille markkinoille?

§ Tulevaisuuden suunnitelmat:

- Minkälaisia tulevaisuuden suunnitelmia sinulla on?
- Miten kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut tulevaisuuden suunnitelmiisi?
- Minkälaisen toivoisit elämäsi olevan viiden vuoden päästä?

Iisalmen kaupunki
Sosiaalipalvelukeskus

Viranhaltijapäätös

Päätöspvm.
22.4.2009

Viranhaltija	sosiaalityön johtaja	Pykälä	16/2009
Palveluyksikkö	Sosiaalipalvelukeskus	Dnro	0/0
Toimielin	Perusturvalautakunta	Päätösluokka	0005
Asiaotsikko	Niina Tiitisen ja Päivi Harmaalan tutkimuslupahakemus		
Päätösteksti (sis. mahdollisen valmistelijan esityksen)	<p>Sosionomiopiskelijat Niina Tiitinen ja Päivi Harmaalan anovat tutkimuslupaa opinnäytetyölle, jonka aiheena on "Salmituotteen kuntouttavan työtoiminnan merkitys elämänhallintaan asiakkaiden kokemana".</p> <p>Tutkimuslupahakemuksen liitteenä on tutkimussuunnitelma.</p> <p>Tutkimus on tarkoitus suorittaa teemahaastatteluna 6-8:lle työkeskus Salmituotteen kuntouttavan työtoiminnan asiakkaalle.</p> <p>Salmituote puoltaa tutkimusluvan myöntämistä.</p>		
Päätös	<p>Myönnetään hakemuksen mukainen tutkimuslupa.</p> <p>Edellytyksenä on:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tutkimuksen suorittajat noudattavat sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 15 §:n mukaista salassapitovelvollisuutta - tutkimuksen valmistuttua siitä luovutetaan sosiaalipalvelukeskukselle maksumutta yksi kappale - tutkimuksesta ei aiheudu sosiaalipalvelukeskukselle kustannuksia tai niistä sovitaan erikseen (esim. opinnäytetyön kansitus Salmituotteella) - tutkimus tehdään yhteistyössä Salmituotteen kanssa Salmituotteen toimintatapoja noudattaen 		
Peruste	Iisalmen kaupungin hallinto- ja toimintasääntö		
Nähtävilläolo	Sosiaalivirasto 23.4.2009		
Muutoksenhaku	Ei muutoksenhakuoikeutta		
Tiedoksi	Esa Saarivainio. Marja-Leena Meriläinen		
Tiedoksi ltk	Perusturvalautakunta		
Saaja	Niina Tiitinen ja Päivi Harmaala		
Valmistelija ja yhteystiedot	Marja-Liisa Korhonen		
Allekirjoitus ja Nimenselvennys			

Iisalmen kaupunki
- Sosiaalipalvelukeskus

Viranhaltijapäätös

Päätöspvm.
22.4.2009

Marja-Liisa Korhonen
sosiaalityön johtaja

